

**РЕГИСТАР
НА ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ ВО СКОПСКИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН**

Скопје, 2017

Нарачател:

УНДП

Јордан Хаџи Константинов - Џинот, 23, 1000 Скопје, Република Македонија

Регистарот го изработи:

Глобал Проект Консалтинг

Консултантски тим:

Одговорен истражувач Проф. Д-р Науме Мариноски

Главен истражувач: Проф. Д-р Иванка Нестороска

Истражувач: Проф. Д-р Цветко Андреески

Помлади истражувачи: М-р Михаел Ристески, М-р Климент Наумов

Регистарот на потенцијали за рурален туризам во Скопскиот плански регион е изработен во рамки на проектот на Министерството за локална самоуправа „Иновативни решенија за подобар пристап до услуги на локално ниво“ кој го спроведува Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП).

Содржина

1. ВОВЕД.....	7
2. ЗА ПРОЕКТОТ	8
3. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО	8
4. РЕАЛИЗАЦИЈА НА КАБИНЕТСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ	9
4.1 Утврдување на насоки на кабинетското истражување	9
4.1.2 Цели на кабинетското истражување	10
4.1.2.1 Општи карактеристики на регионот и општините	10
4.1.2.2 Водич за дефинирање на основите на руралниот туризам	12
4.1.2.3 Креирање на матрици на индикатори и информации	13
4.2 Приказ на вредностите на матрицата од кабинетското истражување	14
4.2.1 Евидентната листа на туристичката понуда ги опфаќа следниве компоненти:.....	14
4.2.1.1 Животна средина	15
4.2.1.2 Население, економска активност, производство и услуги	24
4.2.1.3 Пристап, транспорт, патувања	26
4.2.1.4 Култура, културни активности.....	29
4.2.1.5 Рекреација и спорт	36
4.2.1.6 Услуги за сместување и услуги на храна и пијалаци.....	41
4.2.1.7 Настани (саеми, конгреси, конференции и сл.	42
4.2.2 Евидентна листа на туристичката побарувачка	42
4.2.2.1 Посетеност.....	42
4.2.2.2 Престој.....	43
4.2.2.3 Потрошувачка	44
4.2.2.4 Пазари.....	45
4.2.3 Евидентна листа на конкуренцијата	45
Регионите во Република Македонија, 2017 (www.stat.gov.mk)	49
Македонска национална кујна, Проф. Д-р Васко Цуцулески, ФТУ-Охрид	51
5. РЕАЛИЗАЦИЈА НА ТЕРЕНСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ.....	53
5.1 Фактори	54
5.1.1 Туристичко-географска положба	55
5.1.2 Природни фактори.....	55
5.1.3 Културни фактори.....	60
5.1.4 Човечки фактори	66

5.1.5 Фактори на капиталот	68
5.2 Атрактори	69
5.2.1 Природни атрактори	70
5.2.2 Културни атрактори	71
5.2.3 Центри (комплекси)	76
5.3 Поддршка	77
5.3.1 Угостителство	77
5.3.2 Транспорт.....	80
5.3.3 Пратечки услуги.....	81
5.4 Посетеност.....	83
5.5 Потрошувачка	84
5.7 Оценка на конкурентноста.....	86
5.8 Оценка на пазарните трендови	87
6. ЗОНИРАЊЕ НА МОЖНОСТИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО СПР	88
7. МАПИРАЊЕ И ПРИОРИТЕТИЗАЦИЈА	89
8. ЗАВРШНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	97
АНЕКС 1 - Листа на документи важни за развојот на руралниот туризам	99
АНЕКС 2 - Листа на табели.....	100

АПСТРАКТ

Скопскиот плански регион (СПР) е карактеристичен по застапеноста на најзначајната урбана конфигурација. Се работи за главниот град на Република Македонија, Скопје, во кој степенот на урбанизација е најизразен. Меѓутоа, паралелно тој поседува и посебни рурални целини со забележително етнографско и природно наследство. Ваквата сложеност упатува на тоа дека развојот на руралниот туризам ќе се потпира на автентични вредности во настапот на туристичкиот пазар и ќе биде основа за посета на странски и домашни туристи надвор од регионалните рамки, но и посетители кои практикуваат урбан живот во Скопје, а во излетничка и екскурзивна форма можат да ги посетат руралните средини. Руралниот туризам во СПР треба да придонесе подобрување на содржината на престој на сите туристи во регионот и посебно на оние кои имаат аспирации кон руралните простори. На тој начин руралниот туризам ќе придонесе поинтензивно вклучување на овие средини во развојните процеси, ќе ги афирмира локалитетите и објектите, општините во кои треба да се одвива и регионот во целина.

Во функција на евидентирање на туристичките потенцијали се креира регистар. Тој ќе овозможи основа во на која ќе се надоградува информатичкиот систем за квалитетот, квантитетот, просторната и временската димензија на појавите и доносите во руралните средини. Регистарот има полифункционален карактер бидејќи овозможува засегнатите страни да ги препознаат вредностите во руралните средини, но во исто време да има промотивно значење. Промоцијата на вредностите ќе го искористи регистарот за надградување на неопходните компоненти во развојот на руралниот туризам. Во поглед на оптимално користење на регистарот посебно место зазема неговата формална и содржинска основа за реализација на основни и конкретни проектни активности за апликативно управување со процесите и за вклучување на релевантни фактори во насока на подобрување на условите за живот и работа во руралните средини. Од круцијална важност е фактот дека инвестициските активности можат да се операционализираат преку регистарот бидејќи тој дава информации за објекти, локалитети и регионални целини во кои постои погодна почва за успешна реализација во овој поглед. Ова истражување има амбиции да овозможи регистрација на појавите и односите кои заслужуваат посебна заштита како елементи на природно и културно наследство, и содржини кои ќе овозможат одржлив развој во еколошка, економска и социјална смисла.

За да може да се реализира истражувањето неопходно е да се води сметка за веќе постигнатите нивоа на рурално регистрирани појави и односи кои ќе најдат место во овој документ. Тие во исто време се подлога за проширување на содржинските квалитети, така што регистарот одговара како на реномираните туристички вредности, на оние кои немаат ваков епитет и вредностите кои помагаат туристичките системи за развој на руралните области да бидат заокружени. Мапирањето на содржинските елементи во регистарот имаат мисија која овозможува прецизно утврдување на зони, локалитети и полови на развој на руралниот туризам. Во просторно-планска смисла мапирањето овозможува да се дојде до илустративно лоцирање. Врз основа на лоцираноста просторно-интеракциските односи овозможуваат компаративен пристап во интерна и екстерна смисла, односно овозможуваат во рамките на зоните да се диференцираат општински локациски рамки, а да надвор од зоните се утврди конкурентноста на вредностите со окружувањето.

Скопскиот плански регион има значајно место во развојот на туризмот во Република Македонија не само од аспект на доминантноста на туристичката посетеност, туку и во поглед на неговата комуникативност. Во рурално-туристичка смисла комуникативноста има дисперзирани својства така што низ елементите кои се содржани во регистарот инвеститорите ќе препознаат целини со општо - туристички карактеристики и со посебни рурални компоненти. Во оваа смисла селективниот пристап во развојот на туризмот е документиран во рамките на регистарот и нема исклучив карактер туку напротив претставува синергична форма која различните туристички производи ги става во функција на забрзан рурален развој. Регистарот во оваа смисла може да претставува основна рамка за донесување просторно-плански решенија, утврдување на генерални урбанистички планови и утврдување на детално планирање во рурални средини. Покрај тоа, во рамките на вака утврденото планирање на просторот, определени објекти и локалитети (селски ансамбли и поединечни куќи, профани сакрални објекти) ќе најдат основа за заштита и унапредување и ставање во функција на афирмација на руралниот простор.

1. ВОВЕД

Скопскиот плански регион претставува регион во кој туризмот има препознатливи карактеристики. Поради тоа регистрирањето на туристичките вредности е од круцијална важност не само за развојот на руралниот туризам туку и за вкупниот економски и социјален подем во наредниот период. Развојот на руралниот туризам во овој регион има двоен интеракциски карактер. Од една страна тој треба да биде основа за витализација на руралните средини, а од друга страна да ги прифати урбаните дефинирани и веќе афирмирани туристички производи како комплементарност во туристичкиот развој, што значи дека тие ќе му овозможат на руралниот туризам да се унапреди во насока на инкорпорирање на вакви туристички вредности. Идејата за формирање на регистар на рурални туристички вредности има интернационален искусвен карактер. Имено тој својата основа ја наоѓа во активностите кои ги презема UNDP во Република Македонија, а методолошките и систематските пристапи ги црпи од веќе утврдени процеси во рамките на Светската туристичка организација (UNWTO) како институција на Обединетите Нации (ОН). Сугестијата на овие институции е афирмираниот статус на руралниот туризам да се третира како функционален дел на унапредување на односите во локалните средини. Руралниот туризам во СПР треба да биде во функција на динамизирање на компонентите кои ги содржи руралниот туризам и забрзување на развојот низ призма на оптимално користење на руралните ресурси како посебна вредност. Преку креирањето на регистарот СПР влегува во групата на просторни целини кои имаат подлога за идни активности во развојот на туризмот во руралните средини и нивни интеракциски односи.

Во креирањето на регистарот на рурални туристички потенција користена е ФАС-методологијата која е усвоена во рамките на ОН како истражувачка методологија од областа на туризмот. Таа е применета во истражувачките активности на четири плански региони во Република Македонија за изработка на регистри на рурални туристички потенцијали. Добиените резултати во овие истражувања покажуваат позитивни одрази така што имајќи ги во предвид и позитивните искуства надвор од границите на Република Македонија имаат оправданост на примената. Во функција на унификација и стандардизација на добиените резултати, примената на ФАС методологијата овозможува во Република Македонија да се дојде од заокруженост на вака утврдениот проект во кој успешно се вклучува СПР.

Користењето на ФАС-методологијата овозможува поврзување на кабинетските или експертските сознанија, како форма на користење на секундарни извори со ставовите и мислењата на познавателите на приликите или засегаатите страни во оценувањето на содржинските елементи од Регистарот. Поради потребата од вакво усогласување, методолошкиот пристап подразбираше не само експертско толкување, лоцирање, класификација и мапирање на појавите и односите во функција на развој на руралниот туризам, туку и примарно истражување кое овозможува таксативно и недвосмислено утврдување на значењето на компонентите кои ги поседува регионот.

2. ЗА ПРОЕКТОТ

Проектот „Иновативни решенија за подобар пристап до услуги на локално ниво“ се имплементира од страна на УНДП во соработка со Министерството за локална самоуправа (МЛС). Главна цел на проектот е да му овозможи на МЛС, како координатор и надгледувач на прашањата поврзани со децентрализацијата и локалното владеење, да ги унапреди понатамошните напори во промовирање на локално владеење насочено кон граѓанинот, започнувајќи од мерење на задоволството на граѓаните до предлагање на конкретни мерки за подобро учество на локално ниво и подобар пристап до услуги.

Проектните интервенции директно ги поддржуваат сите 8 плански региони во Република Македонија во насока на остварување на поголемо ниво на инклузивност и компетитивност и се во согласност со напорите на Владата и Министерството за локална самоуправа да ги искористат потенцијалите на локалните и регионалните институции во остварување на осмислен и одржлив раст и развој на регионите во земјата.

Развивањето на Регистрите на потенцијали за рурален туризам се реализира во рамки на проектната компонента која се однесува на развојот и поддршката на руралниот туризам за заживување на економскиот развој и изнаоѓање на нови начини за развој на руралните општини, како и враќање на населението во селата. Оваа активност произлезе од потребата за заокружување на истражувањата кои ќе овозможат донесување Регистри за сите плански региони во Република Македонија и заеднички сублимиран регистар на ниво на државата.

3. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

Методологијата на изработка на Регистарот е прифатена од веќе спроведени активности во рамките на ОН, ЕУ и планските региони во Република Македонија. Примената даде солидни резултати и затоа нејзината имплементација може да се третира како современ пристап во истражувањето на потенцијалите за рурален туризам. Досегашните искуства на значајни експерти ангажирани од УНДП покажуваат дека знаењата не се статични и дека обезбедуваат простор за проширување и надградување.

Во текот на истражувањето се применија пристапи кои овозможија истражувачите да предложат, а засегнатите страни самостојно да ги препознаат и искористат туристичките потенцијали во руралните средини. На овој начин се отворија можности за вклучување на ресурсите во туристичката понуда и создавање на рурални туристички производи. Развојот на планскиот регион подразбира социо-економски избалансиран процес кој во голема мерка ќе зависи од рурално-туристичките активности. Регистарот овозможува оптимално користење на стратешките можности кои се експлицитно утврдени како значајни развојни компоненти. Во истражувањето беа применети кабинетски и теренски истражувања со квантитативни и квалитативни карактеристики. Кабинетскиот дел подразбира дефинирање на појави и односи кои имаат придонес во развојот во руралниот туризам. Нивното евидентирање и регистрирање е плод на веќе утврдени истражувачки процеси и прифатени плански и стратешки согледувања. Параметрите кои имаат квантитативна димензија беа квалитативно обработени на начин да се согледа нивната рационална примена во практиката. Оваа активност целосно ја презеде експертскиот тим за да може научниот третман да го операционализира.

По добиените резултати од квантитативните истражувања тие беа предочени пред познавателите на прилики чии претставници на засегнатите страни можеа да ги корегираат.

Теренските истражувања се спроведоа во општините на СПР за што беа предвидени работилници на кои се изврши интерактивно согледување и разрешување на проблемите. Исто така, во процесот на истражување беше користена интернет комуникацијата за подобрување на востановените сознанија за елементите на Регистарот. Добиените резултати од кабинетскиот процес беа предочени во форма на стандардизирано интервју кое се реализира во овој процес. Теренското истражување, исто така, овозможи да се добие оценки на вредностите кои ги дадоа познавателите на прилики за факторите, атракторите и поддршката на развојот на туризмот во руралните средини.

Методолошката примена на ФАС методологијата подразбира пред се регистрирање на појави и процеси кои претставуваат фактори, атрактори и поддршка. Оваа методологија овозможи проценка на туристичките содржини идентификувани како „Фактори“, „Атрактори“ и “Поддршка на услугите” (Factors, Attractors and Support Services - FAS). Тие ни овозможуваат согледување на дестинацијата како комплекс од интеракција на потсистеми во овие три области.

Скопскиот плански регион во процесот на реализација на проектот активно учествуваше со тимот на одговорни лица од оваа област и раководителот на Бизнис центарот при овој регион. Во креирањето на Регистарот активен однос имаа познавателите на прилики од различни фокус групи.

Добиените резултати од евалуацијата на просторот на локалните средини и туристичките потенцијали овозможува идно планско користење на просторот за рурално-туристички развој. Тие се основа за идно надградување и ажурирање како процесни категории.

4. РЕАЛИЗАЦИЈА НА КАБИНЕТСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

Истражувањето е во согласност со утврдената методологија. Тоа подразбира дека опфати неколку фази. Основна фаза беше утврдување на целите и задачите во истражувањето, ревизијата на литературата и изворите на податоци, структурирање на прашалникот, анализа на добиените параметри и презентација на добиените резултати. Овие активности се детално објаснети.

4.1 Утврдување на насоки на кабинетското истражување

Во рамките на методолошкиот пристап се воспоставија насоки за реализација на истражувачките активности. Истражувањето јасно и недвосмислено утврди дека е неопходно да се определи структурата на истражувачкиот процес. Во таа смисла се опфатени насоките кои водат кон систематизација на податоци и индикатори од општи посебен карактер во доменот на примарниот и секундарниот сектор. Насоките на истражувањето се упатени и кон дефинирање на основите на руралниот туризам и просторната и временската рамка во функција на воспоставување креативен систем на систематизирање на елементи на матриците.

4.1.1 Анализа на релевантна литература и извори на податоци

Се работи за анализа на релевантната литература и извори на податоци при што се врши согледување на различни пристапи кои ја третираат оваа материја а кои се реализирани и прифатени од СПР и општините кои влегуваат во состав на овој регион.

Во анализата се опфатени проекти, стратешки документи, годишници и други статистички публикации кои овозможуваат да се дојде до оптимални податоци корисни за проектот. Анализираниите документи даваат параметри, индикатори и сознанија кои го определуваат местото и улогата на руралниот туризам во вкупниот развој на СПР. Тие исто така претставуваат составен дел на елементите кои треба да се евидентираат во востановената матрица на ваквите истражувања. Содржината на овие показатели придонесува да се дојде оптимални валоризациски компоненти кои овозможија препознавање и утврдена индивидуалност на зоните, локалитетите и објектите во руралните средини на СПР.

4.1.2 Цели на кабинетското истражување

Кабинетското истражување има за цел не само да ги евидентира појавите и односите кои се веќе истражувани, туку и да ја осознае функционалноста на руралниот туризам низ призма на теоретски обработки и систематизации кои се неопходни да бидат составен дел на ваквиот регистар. Во оваа смисла утврдени се посебни цели кои како функционално единство ќе овозможат согледување на појавите и процесите. Тие треба да се во функција на зацртаните општи цели на ова истражување. Како посебни цели ги дефиниравме следниве:

- општи карактеристики на регионот и општините кои се составен административен дел;
- подготовка на водич за дефинирање на основите на руралниот туризам и
- креирање на матрици на индикатори и информации.

4.1.2.1 Општи карактеристики на регионот и општините

Скопскиот плански регион е најразвиен плански регион во Република Македонија. Зафаќа вкупна површина од 1812 км², односно 67% од територијата на државата. Во овој регион влегуваат 7 рурални општини кои можат да се сврзат со развојот на руралниот туризам, и 10 урбани општини кои треба да имаат комплементарен карактер во овој поглед. Регионот го опфаќа градот Скопје како најголема агломерација во Република Македонија. СПР се граничи со четири плански региони: Североисточен, Вардарски, Југозападен и Полошки плански регион. Него го сочинуваат следниве општини:

Скопскиот плански регион го сочинуваат општините: Аеродром, Бутел, Гази Баба, Ѓорче Петров, Карпош, Кисела Вода, Сарај, Центар, Чаир и Шуто Оризари кои се општини во град Скопје, и општините Арачиново, Зелениково, Илинден, Петровец, Сопиште, Студеничани и Чучер-Сандево кои се надвор од градот. Општините вон градската територија се претежно рурални средини, но карактеристично е дека и во урбаните општини се јавуваат рурални целини. Градот Скопје претставува главна административна единица во Република Македонија. Оваа функција овозможува руралните средини да можат да ги комбинираат туристичките вредности со урбани и административни вредности.

Градот Скопје претставува административен центар на планскиот регион. Во рамките на градот утврдени се населени места кои можат да се определат како основа за рурално – туристичка активност или пак како комплементарна можност.

Општината Аеродром зафаќа површина од 21,85 км² и ги опфаќа населените места: Долно Лисиче и Скопје – Аеродром. Тоа е претежно урбан простор и тој има комплементарни карактеристики за развој на руралниот туризам.

Општината Бутел (со површина од 60,79 км²) се состои од урбан дел кој е претставен како дел од урбаниот простор на Скопје и следниве населени места во кои постои можност за развој на рурално – туристички активности: Визбегово, Љубанци, Љуботен и Радишани.

Општината Гази Баба (опфаќа вкупна површина од 110,86 км²) исто така се состои од урбан дел и населени места со можности за вклучување во рурално – туристичките активности. Тоа се следниве: Брњарци, Булачани, Гоце Делчев, Идризово, Инџиково, Јурумлери, Раштак, Сингелиќ, Смиљковци, Стајковци, Страчинци, Трубареве и Црешево.

Во општината Ѓорче Петров (66,93 км² површина) присутни се следниве населени места: Волково, Грачани, Кучково, Никиштане, Ново Село, Орман и Скопје - Ѓорче Петров. Тие се одликуваат со потенцијали за развивање на рурално – туристичка понуда.

Општината Карпош (се простира на површина од 105 км²) претставува типична урбана општина во која покрај оној дел што му припаѓа на строго урбаниот простор поседува и две населби како Бардовци и Горно Нерези во кои антропогените туристички содржини можат да се искористат во рурално – туристичките активности.

Општината Кисела Вода која зафаќа површина од 34,24 км² е целосно урбанизирана така што рурални елементи можат да се најдат само во Драчево и Усје.

Општината Сарај (со површина од 229,06 км²) претставува градска општина со значајни туристички вредности и локации од рурален карактер. Како населени места покрај урбаниот дел на Скопје се јавуваат и следниве: Арнакија, Бојане, Буковиќ, Глумово, Горно Свиларе, Грчец, Дворце, Долно Свиларе, Кондово, Копаница, Крушопек, Ласкарци, Љубин, Матка, Паничари, Радуша, Раовиќ, Рашче, Рудник Радуша, Семениште, Чајлане и Шишево. Ова зборува за забележителен потенцијал за развојот на руралниот туризам.

Општината Центар има вкупна површина од 7,52 км² и во целост претставува урбанизиран простор така што во неа не се јавуваат други населени места.

Општината Чаир (3,52 км² површина) исто така во целост припаѓа на урбаниот простор и нема други населени места.

Општината Шуто Оризари (со вкупна површина од 7.48 км²) се состои од делот кој припаѓа на урбано Скопје и Горно Оризари како населено место.

Општините надвор од Скопје имаат позабележителен карактер на руралност. Во нив покрај центрите се наоѓаат и други населени места.

Во општината Арачиново (со површина од 31.3 км²) застапени се следниве населени места: Арачиново, Грушино, Мојанци и Орланци.

Општината Зелениково зафаќа површина од 176,95 км² и ги опфаќа населените места: Вражале, Градовци, Гумалево, Дејковец, Добрино, Зелениково, Ново Село, Орешани, Пакошево, Палиград, Смесица, Страхојадица, Таор и Тисовица

Општината Илинден се протега на површина од 97,02 км² и ги опфаќа населените места: Ајватовци, Бујковци, Бунарџик, Бучинци, Дељадровци, Кадино, Марино, Миладиновци, Мралино, Мршевци и Текија.

Општината Петровец се простира на вкупна површина од 201,93 км², а се состои од следниве населени места: Бадар, Блаце, Брезница, Горно Коњари, Градманци, Дивље, Долно Коњари, Катланово, Кожле, Ќојлија, Летевци, Огњанци, Петровец, Р'жаничино, Средно Коњари и Сушица

Во општината Сопиште која се простира на површина од 222,1 км² се наоѓаат населените места: Барово, Говрлево, Горно Соње, Добри До, Долно Соње, Држилово, Јаболци, Нова Брезница, Патишка Река, Ракотинци, Света Петка, Сопиште и Чифлик.

Општината Студеничани (со површина од 276,16 км²) ги опфаќа следните населени места: Алдинци, Батинци, Вртекица, Горно Количани, Долно Количани, Драчевица, Елово, Калдирец, Малчиште, Маркова Сушица, Морани, Осинчани, Пагаруша, Рамни Габер, Студеничани, Умово, Цветово, Црвена Вода и Црн Врв.

Општината Чучер Сандево (253 км² површина) се состои од населените места: Бањане, Блаце, Бразда, Брест, Бродец, Глуво, Горњане, Кучевиште, Мирковци, Побожје, Танушевци и Чучер – Сандево.

4.1.2.2 Водич за дефинирање на основите на руралниот туризам

Водичот претставува задача во истражувачкиот процес и отсликува како да се димензионира активноста во добивањето на Регистарот. Тој всушност претставува составен дел на процесните активности во добивањето на Регистарот.

Врз основа на истражувачките активности се дојде до креирање на Водич за дефинирање на основите на руралниот туризам во СПР. Водичот ги опфаќа следниве компоненти:

- систематизирање на елементи на понудата која ја опфаќа инвентаризацијата и валоризацијата во функција на развој на руралниот туризам;
- спроведување на евалуација на туристичките потенцијали од страна на Центарот за развој на СПР;

- за да може успешно да се согледа руралниот туризам како пазарна категорија треба да се согледаат компонентите на побарувачката, конкурентноста и пазарните трендови - дефинирање на основите на руралниот туризам во определен просторна целина врз основа на добиените параметри и вредностите кои ги поседува регионот.

Водичот опфаќа модели на истражување кои се креирани во функција на собирање на сите релевантни информации во врска со туристичките потенцијали на руралните средини во планскиот региони. Тоа вклучува:

- прибирање податоци од постојната статистика поврзана со туризмот во руралните општини и руралните средини на урбани општини;
- информации во врска со туристичките потенцијали на руралните области од релевантни емпириски истражувања, студии за валоризација на културното и природното богатство, национални и локални стратегии, планови и програми кои се однесуваат на општите и посебните развојни карактеристики на туризмот, како и управување со заштитените подрачја и
- туристички водичи, промотивни брошури и различни мапи.

4.1.2.3 Креирање на матрици на индикатори и информации

Во насока на добивање на релевантни индикатори и информации и нивна туристичка валоризација во функција на развој на руралниот туризам креираме матрици. Матриците се однесуваат на вредности кои се добиваат преку истражувачки активности во кабинетскиот и теренскиот дел. Секоја поединечна матрица овозможува вкрстување на вредностите на индикаторите. Добиените податоци овозможува да се креира база на информации и индикатори кои ќе послужат во оформување на Регистарот на потенцијали за рурален туризам во руралните општини и руралните области на урбаните општини. При тоа во креирање на моделите на истражување применети се и искуствата и упатствата од Leader II Водичот за проценка на туристичките потенцијали – Врски меѓу активности за развој на рурални економии (Evaluating a territory's touristic potentials: Links between actions for the development of rural economy Leader European Observatory) и Европскиот прирачник за туристички индикатори за одржливи дестинации (European Tourism Indicator System Toolkit for Sustainable Destinations).

Квантитативното истражување се заснова на креирани матрици за оценување на туристичките потенцијали врз основа на анализа на :

- туристичката понуда;
- туристичката побарувачка;
- конкурентноста и
- пазарните трендови

Туристичката понуда ги опфаќа туристичките потенцијали во определена рурална средина која подразбира анализа на постојната туристичка состојба и дијагноза која преку споредување на резултатите од тековната ситуација ќе овозможи идентификување на просторните карактеристики во позитивна и негативна смисла.

Анализата на бројот на посетители, искористеност на поедини видови сместувачки капацитети, реализираните ноќевања, регионална дистрибуција на побарувачката и структурата на странски посетители според земја на припадност претставува основа за идентификување на туристичката побарувачка во регионите што се истражуваат.

Сознанијата што ќе се добијат преку истражување на конкуренцијата на регионите и општините ќе придонесат да се осознаат можностите за искористување на конкурентските предности на регионите што се истражуваат, но и да се искористат постојните на конкурентните региони со што се отвораат можности за креирање на заеднички туристички производи.

Пазарните трендови како дел од матрицата овозможуваат чинителите на развојните политики да ги имаат во предвид при креирањето на конкретни туристички производи.

4.2 Приказ на вредностите на матрицата од кабинетското истражување

Кабинетското истражување овозможи да се добијат резултати кои се однесуваат на карактеристиките на туристичката понуда, туристичката побарувачка, конкурентноста и пазарните трендови во СПР. Со анализата на резултатите се дојде до формирање на евидентна листа на вредности кои овозможуваат согледување на можностите за развој на рурален туризам во СПР.

4.2.1 Евидентната листа на туристичката понуда ги опфаќа следниве компоненти:

- животната средина,
- населението, економската активност, производството и услугите;
- пристапот, транспортот и патувањата;
- културата и културните активности;
- рекреацијата и спортот;
- сместување, ресторани и
- настани(односно саеми, конгреси и конференции).

Тие се дадени низ табеларни прикази во кои се опфатени областите на истражување, индикаторите, параметрите и информациите, описот и можностите за користење во развојот на руралниот туризам и изворот на податоци.

4.2.1.1 Животна средина

Животната средина е регистрирана низ призма на определување на индикаторите и параметрите кои опфаќаат територијалност и лоцираност вредностите на туристичко-географската положба, релјефните, хидрографските и биогеографските карактеристики, начин на користење на земјиштето, заштитени зони како туристичка вредност и растителниот и животинскиот свет. Овие вредности се дадени преку можностите за користење во руралниот туризам, и поттикнување на вкупниот развој. Приказот е даден табеларно во продолжение.

Табела 1: Регистар на компонентите на животната средина во СПР

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
Површина на територијата (ха/км)	Вкупна површина на регионот: од 1.812 км ² , односно 7% Општини кои припаѓаат на регионот: Аеродром, Бутел, Гази Баба, Ѓорче Петров, Карпош, Кисела Вода, Сарај, Центар, Чаир и Шуто Оризари кои се општини во град Скопје, како и општините Арачиново, Зелениково, Илинден, Петровец, Сопиште, Студеничани и Чучер-Сандево	- Територија на планскиот регион изнесува 7% од територијата на РМ. - Во рамките на овој регион општините: Арачиново, Зелениково, Петровец, Сопиште, Студеничани и Чучер-Сандево	- Центар за развој на Скопски плански регион - Географска карта на РМ - Државен завод за статистика
ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА	Помеѓу 42°16'48" и 41°39'38.6" СГШ Помеѓу 21°08'15.0" и 21°48'53.9" ИГД	Математичко географска положба која овозможува прецизна координативна ориентација на регионот	Географска карта на РМ
Контактност	Косово	- Во Косово контактибилни простори се општина Витина и општина Качаник	Географски карти
Гранични премини	- Блаце - Волково	- Граничниот премин Блаце овозможува контактибилност по долината на реката Лепенец кон Качаник и Качаничката клисура меѓу Република Македонија и Косово. - Граничниот премин Волково се наоѓа во близина на граничниот премин	Географска карта на РМ Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008

		Блаце и го контролира железничкиот сообраќај Скопје- Приштина	
Туристички вредности на планските региони со кои се граничи (заеднички вредности)	<ul style="list-style-type: none"> - Полошки: Дервенска клисура, пештери на планината Жеден, планинарски активности на Сува планина - Југозападен: долина на реката Треска, повеќенаменско подрачје Јасен, планинарење на Караџица - Вардарски: долина на реката Вардар, планинарење на Јакупица, врвот Солунска Глава, глацијални езера на Јакупица - Североисточен: манастирско богатство на Скопска Црна Гора, планинарски активности на Скопска Црна Гора, рурален простор Жеглигово, долина на реката Пчиња 	Присуството на хетерогени содржини во граничните плански региони претставува основа за збогатена понуда во функција на рурален туристички развој и меѓусебно унапредување	Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008
Транзитност	<ul style="list-style-type: none"> - Меѓународен коридор 10, патен правец Е75 - Меѓународен коридор 8, патен правец Е-65 - Меѓународен аеродром Александар Велики - Аеродром Стенковец погоден за приватни летала 	Ваквата положба отвора можности за надоврзување на руралните средини на транзитната туристичка понуда и користење на Аеродромот во Петровец	Географска карта на РМ
Локалитети за транзитно-туристички активности	<ul style="list-style-type: none"> - Е-75 – Стојалиште Пчиња, Мала Богородица Кожле, Место за одмори ресторан Каплан, с. Бадар, Бензинска пумпа Макпетрол, Катлановска Бања, Црква св. Никола, ресторан Каплан, , с. ‘Ржаничино, црква Св. Троица, населба Петровец, Пица ресторан Ангелика, Пекара „Цезар“, Пекара „Букефал“ Ресторан „Кај Цек“, црква 		

	<p>Св. Ѓорѓи, Хотел „Гарденија“, Кафе-бар „Крем“, Мотел „Ливија“, с. Миладиновци, с. Текија</p> <p>- А-4 с. Мралино, Мотор сервис „Борче“, црква „Покров на Пресвета Богородица“, с. Дрма, Кафе-бар „Тераса Лагуна-Дрма“, кафе-бар „Прилеп“, нас. Идризово, Бензинска пумпа Лукоил – Петровец, Бензинска пумпа Нече Петрол, с. Кадино, ресторан „Финс“, ресторан и базен „Аква Стар“, бензинска пумпа Макпетрол, нас. Јурумлери, кафе-бар „Идила“, ресторан „Фратело Фуд“, с. Гоце Делчев, кафе-бар „Ника“, с. Трубареве,</p> <p>- Е-65 Граничен премин Блаце, Бензинска станица Дизел, Бензинска пумпа Беса Петрол, с. Сарај, Џамија Ал- Хиџра, Кањон Матка</p>		
Поливалентност	Косово – општини Качаник (33.409 жители) и Витина (46.987 жители)	Поливалентноста претставува можност за комбинација на туристичките вредности од взаемен карактер. Општините се главно рурални средини со што постои взаемна можност за развој на рурално туристички производи.	Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008
РЕЛЈЕФ (ГЕОМОРФОЛОШКИ ВРЕДНОСТИ)	Сложена релјефна конфигурација	Релјефните форми кои се објаснети во овој дел можат да се вклучат во креирање на туристичка понуда како значајна основа за рурален туризам во СПР.	Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008

Главни планини	<ul style="list-style-type: none"> - Водно - Јакупица - Караџица - Осој - Китка - Жеден - Скопска Црна Гора 	Имаат поволни услови за скијачки активности, излетничко-рекреативни, спортски и комбинирани тури кои можат да се креираат како содржини за престој во руралните средини	Географска карта на РМ
највисок врв	<ul style="list-style-type: none"> - Крстовар – 1066 м (Водно) - Солунска глава – 2540 м (Јакупица) -Мелников Камен – 2217 м (Караџица) - Крстец – 1401 м (Осој) - Рамно – 1651 м (Скопска Црна Гора) - Голем Жеден-1264 м (Жеден) 	Можности за лоцирање на видиковци и алпинизам	Географска карта на РМ
денивелација (разлика помеѓу највисоката точка и најниската точка на скијачките патеки)	Вкупна денивелација на Скопска Црна Гора – 500 м.; Јакупица – 8960 м.; Китка – 500м.	Можности за трасирање на скијачки патеки изразени преку денивелациониот капацитет спортско-рекреативни зимски содржини.	Географска карта на РМ Александар Стојмилов: "Природни туристички мотиви во Скопскиот регион", Географски видовци, 2 - 3, Скопје, 1972 год
Котлини	- Скопска Котлина	Котлините се погодни за земјоделски активности и основа за развој на рурален туризам	
Површина и надморска висина	1924 км2 –површина 223-313 мнв	Површините и надморската височина ги задоволуваат критериумите за развој на рурален туризам	Географска карта на РМ
Клисуре и кањони	<ul style="list-style-type: none"> - Качаничка Клисура: се наоѓа на граница со Косово - Бадерска Клисура: епигенетска клисура во долниот тек на реката Пчиња во должина од 9,5 км - Дервенска Клисура : покрај реката Вардар. Се протега од утоката на Беловишка Река до селото Рашче во должина од 21,5 км. - Таорска клисура: се наоѓа помеѓу традиционалното село Таор во 	Можности за едукативни активности, искачување по карпи и прошетки во природа.	Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008

	<p>скопско и Башино село во велешко во должина од 31 км.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Шишевска Клисура: се протега од село Девиш, општина Македонски Брод, до село Шишево, општина Сарај, во долината на реката Треска со должина од 66.2 км. - Кањон Матка: кањон на реката Треска, спаѓа во групата на најатрактивни кањони во светот. 		
Пештери	<ul style="list-style-type: none"> - Дона Дука: должина на пештерата 650 м, во близина на село Рашче на планината Жеден. Спаѓа во групата на природни реткости. - Врело: должина од 150 м, најбогата со пештерски украси и езеро кое се смета за најдлабоко пештерско езеро во Република Македонија. Спаѓа во групата на особено значајни пештери во Република Македонија. - Подврело: подводна пештера во должина од 450м. - Над Врело или Убава Пештера, се наоѓа на 100 м над пештерата Врело, - Драчевска Пештера на северните падини на Китка, 130м должина. Спаѓа во категоријата значајни пештери во Република Македонија. - Крштална Пештера, се наоѓа во клисурата Матка. 	Спелеолошки и туристички посети, рекреативни и едукативни активности	<p>http://www.jasen.com.mk</p> <p>http://www.mia.mk/mk/Inside/RenderSingleNews/254/132174685 Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008</p> <p>Колчаковски Д. (1993) <i>Категоризација на позначајните пештери на РМ</i>, Екологија и заштита на животната средина, Друштво на еколозите на Македонија, Скопје: Институт за географија, ПМФ</p>
ХИДРОГРАФИЈА			

<p>Извори</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Извор Рашче (водоснабдителен извор) - Термоминерални извори на Катлановска Бања (Нов Бањски извор, Извор на термална пукнатина, Извор Фонтана, Топала Кисела Вода, Студена Кисела Вода) - Пепелјак, извор на Маркова Река, Караџица, Македонија 1,900 m - Јуручка Карпа, извор на Кадина Река, Јакупица, Македонија 1,900 m - Извор кај с. Брљарци - Извор кај с. Кучково 	<p>Изворот Рашче се користи како главен снабдувач на вода за пиење во Скопје со неговото окружување и руралните средини</p> <p>Термоминералните извори и ладниот извор се дел од комплексот на извори кои ја хранат Катлановската Бања како значаен комплементарен фактор за развојот на руралниот туризам. Фумаролните карактеристики што ги поседуваат се куриозитетни туристички вредности и во таа насока имаат посебна привлечност</p> <p>Изворите на реките се погодни места за организирање на прошетки и пикници. Нивната лоцираност има алпинистички вредности.</p> <p>Изворите не се туристички валоризирани</p>	<p>Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008</p>
<p>Реки</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Вардар, основна хидролошка речна артерија на Република Македонија. - Треска 	<ul style="list-style-type: none"> - Овозможува наводнување на земјоделските површини во руралните средини, риболов и спортско-рекреативни содржини. Композитна долина со импресивни пејзажни карактеристики. - Една од најатрактивните реки за спортови на дива вода. 	<p>Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008, Географска карта на РМ</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Маркова Река - Кадина Река - Пчиња - Лепенец - Патишка Река 	<ul style="list-style-type: none"> -Погодна за рекреативни содржини, прошетки и излети -Погодна за рекреативни содржини, прошетки, излети, а страните за алпинизам -Позната по својата епигенија (како куриозитет од хидролошки карактер). Со Катлановската Бања има комплементарен дестинациски карактер, со погодности за спортски риболов. -Се користи за наводнување на земјоделските површини во руралните средини. Создава алувијални почви. -Понорница со куриозитетни карактеристики 	
Водопад	<ul style="list-style-type: none"> - Водопад во с. Кучково - каскади на Маркова река 	Куриозитетна атрактивност	Познаватели на прилики
Бањи	<ul style="list-style-type: none"> - Катлановска Бања - се наоѓа во долината на реката Пчиња, спаѓа во групата на хипертермални бањи, сулфурно алкални води и се користи за лекување и рекреација 	Има комплементарни можности со рурално-туристичките простори	
Езера	<ul style="list-style-type: none"> - Матка - претставува хидроенергетска акумулација со вкупна површина од 0,25км² - Езеро Треска - Големо и Мало Салаковско Езеро – 	Има услови за капалишни активности, излети, риболов и спортови на вода.	

	во изворишниот дел на Салаковска Река под врвот Убава на планинскиот масив Караџица, сместени на надморска височина од 2.178 м. Површина на Големото езеро е околу 1,8км2, а на Малото 1,3км2.	Погодни за прошетки, логорување, и разгледување	
НАЧИН НА КОРИСТЕЊЕ НА ЗЕМЈИШТЕ (% ИЛИ ХА)			Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008 Државен завод за статистика
Шуми ха	76 636 ха (42,3% од вк. површина на СПР)		
Заштитени зони и природни локалитети со посебна важност	<p>1. Матка (комплексна природна репрезентативна целина под строга заштита)- во себе вклучува огромна биолошка и геоморфолошка разновидност</p> <p>2. Јасен (повеќенаменско подрачје под строга заштита) –најразвиен простор за ловно - туристички активности во Република Македонија.</p> <p>3. Локалитет Ручица - Резерват од кривуљ на планината Јакупица, северно од врвот Солунска Глава со површина од 1000 ха.</p>	<p>1. Можности за развој на активен и еко-туризам Во Матка се присутни над 50 локални, национални и балкански ендемити. - Флора: Ендемити - 9 локални ендемични видови и 8 национални ендемични видови - Фауна: Ендемити - 19 локални ендемични видови; 26 национални ендемични видови; 11 регионални ендемични видови</p> <p>2. Флористичките и фаунистичките карактеристики го определуваат како простор за развој на еко-туризам.</p> <p>3. Можности за едукативни активности и развој на еко-туризам</p>	<p>-Програма за развој на СПР за 2015-2019 - Михаило ЗИКОВ и Васил АТАСТАСОВСКИ -Природното наследство на Република Македонија и начините на негова заштита, Природно-математички факултет, п.ф. 162, Скопје, Македонија 2 Републички завод за заштита на природните реткости, Скопје, Македонија</p> <p>Студија за ревалоризација на природните вредности на заштитеното подрачјеспоменик на природата "Кањон Матка"</p>

	<p>4. Острово, кај Трубарево, Катлановско Блато (споменик на природата), орнитолошка станица.</p> <p>5. Катлановска Бања (споменик на природата), се простира тектонска пукнатина видлива во должина од околу 350 метри, со пулсации и фумаролни карактеристики.</p> <p>6. Парк Шума Водно</p> <p>7. Парк Шума Гази Баба</p> <p>8. Парк Шума Скопска Црна Гора</p>	<p>4. Можности за едукативни активности и набљудување на птици</p> <p>5. Можности за едукативни активности и еко-туризам</p> <p>6. 7. 8. Можност за едукативни активности и рекреација</p>	
<p>Обработливо земјиште:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Земјоделско земјиште % • Пасишта % 	<p>- Вкупно земјоделско земјиште – 80.420 ха (44,4% од вк. површина на СПР)</p> <p>- Вкупно обработливи површини 39.217 ха (48,7%), а 41.170 ха 51% се пасишта.</p>	Поволната структура овозможува услови за вклучување во рурално-туристички активности	Центар за развој на СПР Програма за развој на СПР за 2015-2019
ЖИВОТИНСКИ СВЕТ			
Сточен фонд за 2016 година	<p>- Коњи -762</p> <p>- Говеда 25.249</p> <p>- Свињи 22.338</p> <p>- Овци 40.361</p> <p>- Кози 5.455</p>		http://makstat.stat.gov.mk
Живина за 2016 година	309.560		http://makstat.stat.gov.mk
Пчелни семејства за 2016 година	4.418		http://makstat.stat.gov.mk
Ловен фонд за 2016 година	<p>- Крупен дивеч – 1.782</p> <p>- Ситен дивеч – 6.106</p> <p>- Пернаст дивеч – 6.724</p>		http://makstat.stat.gov.mk
Риболовен фонд	- Постојните реки и езера во регионот генерално располагаат со богат фонд риби. Риболовот се врши во реките Вардар, Пчиња, Треска, Лепенец и езерото Матка.	Можности за развој на риболовен туризам и користење гастрономски специјалитети. Реките се издаваат под концесија, а надлежни се одделните општини	Познаватели на прилики опфатени со квалитативните истражувања во Регистарот

4.2.1.2 Население, економска активност, производство и услуги

Населението претставува еден од основните ресурси во развојот на руралниот туризам и затоа е многу важно да се опфатат демографските параметри и нивното влијание врз руралниот туризам. Во оваа смисла како важни индикатори се опфатени вкупните популациони карактеристики, структурата по пол, со оглед на тоа дека во руралниот туризам посебно место зазема женската популација, нивото на вработеност бидејќи развојот на руралниот туризам треба да претставува сектор за активирање на недоволно ангажираната работна сила и објектите како расположливи капацитети на населението во руралната средина бидејќи нивната намена и пренамена можат да бидат од круцијална важност.

Табела 2: Население, економска активност, производство и услуги

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
ПОПУЛАЦИЈА (2016)		Карактеристики на населението по општини во регионот според возраст, вработеност по сектори и школска подготовка	Регионите во Република Македонија, 2017 (www.stat.gov.mk)
Број на жители	624.585		
Работоспособно население според економска активност	492.680	Според бројот на работоспособното население во 2016 година СПР има најголем обем, при што стапките на вработеност и невработеност покажуваат осцилации во однос на вкупните стапки на ниво на Република Македонија. Според стапката на невработеност СПР се наоѓа после Југоисточниот и Пелагонискиот плански регион со што се отвораат можности за нејзино намалување преку различни рурални туристички активности.	Регионите во Република Македонија, 2017 (www.stat.gov.mk)
<ul style="list-style-type: none"> • Активно население вкупно (Стапка на активност) • (Стапка на вработеност) 	53,5% 41,6%	Присутна е релативно висока стапка на активно население што е позитивен индикатор за негова вклученост во активности за рурален туризам	

Неактивно население вкупно:	46,5%		
СТАПКА НА НЕВРАБОТЕНОСТ	22,3%		Регионите во РМ, 2017 (ДЗС на РМ)
Невработени по пол (Стапка на невработеност)		Присутна е повисока стапка на невработеност кај руралното население што отвора можности за вклучување во рурално-туристички активности, посебно кај машката популација	
• Жени	19,7		
• Мажи	24,0		
Урбан дел	20,5		
• Мажи	21,5		
• Жени	19,2		
Рурален дел	26,9		
• Мажи	29,3		
• Жени	21,6		
ВРАБОТЕНИ ВО ЗЕМЈОДЕЛСТВО, ЛОВ, ШУМАРСТВО И РИБАРСТВО	120.303 (2016 г.) Во РМ 50.135 (2002 г. ПОПИС) во РМ - Град Скопје (Општините Аеродром и Бутел според пописот од 2002 г. се составен дел од град Скопје) - 1422 - Гази Баба - 384 - Ѓорче Петров - 111 - Карпош - 158 - К. Вода - 388 - Сарај - 96 - Центар - 138 - Чаир - 219 - Ш. Оризари - 23 - Арачиново - 78 - Зелениково - 32 - Илинден - 211 - Петровец - 139 - Сопиште - 89 - Студеничани - 119 - Чучер Сандево - 53		Попис на население во РМ, ДЗС, 2002

БРОЈ НА ОБЈЕКТИ ЗА СМЕСТУВАЊЕ И СЕРВИСНИ ДЕЈНОСТИ СО ХРАНА	517 (2015г.)		
Број на објекти во угостителство	3.274 (податоци од 2016 г.)		
Вработени во хотели и ресторани	<ul style="list-style-type: none"> - Скопје – 3205 - Гази Баба – 592 - Ѓорче Петров - 337 - Карпош - 394 - Кисела Вода - 1123 - Центар - 367 - Чаир - 375 - Шуто Оризари - 17 - Арачиново - 10 - Зелениково - 9 - Илинден - 105 - Петровец - 40 - Сопиште - 64 - Студеничани - 10 - Чучер Сандево - 41 	Прилично добра	Државен завод за статистика – Попис на население 2002
Угостителство	3.274 (податоци од 2016 г.)		Регионите во Република Македонија, 2017 (www.stat.gov.mk)
Вработени во објекти за сместување во рурални средини	/		

4.2.1.3 Пристап, транспорт, патувања

Пристапот, транспортот и патувањата се параметри кои ги опфаќа современата методологија на третман на развојот на руралниот сектор. Поради тоа тие имаат значење не само за руралниот туризам, туку и за комплементарните форми на туристички развој. Во тој поглед круцијална важност има патната мрежа и можноста за користење на главните патишта со локалната патна мрежа и можностите за користење на недоволно искористените патишта за трасирање на линии од рурален карактер (пешачки патеки, велосипедизам и слично). Нивното значење е лоцирано во описот на можностите за користење во руралниот туризам.

Табела 3: Пристап, транспорт, патувања

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
ПАТНА МРЕЖА	Постојна сообраќајна мрежа во регионот во функција на рурален туризам	Постојна сообраќајна мрежа во регионот во функција на рурален туризам	
Поврзаност на главните патишта (регионални и магистрални	<p>- Локални патишта кои го поврзуваат Скопје како доминантен развоен пол со руралните средини: Скопје-Матка со крак Грчеч и Св. Пантелејмон; патна поврзаност на Скопје со Црешово, Булачани, Раштак, Љуботен, Љубанци, Кучевишта, Бродец; патна поврзаност на Скопје со Радишани, Љубанци, Скопје-Бразда, Мирковци, Бањане, патна поврзаност на Скопје-Ново Село, Вучин Дол, Кучково, Грачани, патна поврзаност на Скопје со Д. Свиларе, Рашче; патна поврзаност на Скопје со Глумово со краци Чајлане, Буковиќ, Раовиќ, Ласкарци, Паничари; патна поврзаност на Скопје со Сопиште, Г. Соње, Д. Соње, Св. Петка, крак Д. Соње - Говрлево, крак Сопиште- Добри Дол, Цветово; патна поврзаност на Скопје со Сопиште, Јаболци, нова Брезница со крак Јаболци-Држилово; патна поврзаност на Скопје со Батинци, Маркова Сушица, Цветово; патна поврзаност на Скопје со Драчево, Д. Количани, Црвена Вода, Палиград; патна поврзаност на Скопје со Драчево, Огњанци, Орешани,</p>	Ваквата поврзаност обезбедува подобри комуникациски услови во руралните средини во функција на рурален туристички развој	<p>Географска карта на Република Македонија</p> <p>Забелешки на познаватели на прилики од локална самоуправа</p>

	<p>Пакошево, Н. Село; патна поврзаност на Скопје со Јурумлери, Идризово, Петровец, 'Ржаничино, Катлановска Бања, Брезица, крак Блаце – Кожле; патна поврзаност на Скопје со Илинден, Ајатовци; патна поврзаност на Скопје со Миладиновци; патна поврзаност на Скопје со Арачиново, крак Брњарци; патна поврзаност на Скопје со Страчинци; Скопје преку магистралец пат (Стенковец) со регионалниот кој поминува низ населените места Бразда, Мирковци, Кучевиште, преку Побожје, до Бродец и продолжува до Рамно</p> <p>- Голем број на необележани патеки на планината Скопска Црна Гора</p>		
Локална патна мрежа (км)	1.949 км (2016 г)	Добрата комуникативна поврзаност ја олеснува пристапноста на различните рурално – туристички вредности и капацитети во регионот	makstat.gov.mk
СОСТОЈБА НА ПАТИШТАТА			
Должина во километри			
Асфалтен пат	1.278 км		
Макадам	218км		
Земјен	288км		
Непросечени (нерегулирани)	165км		

4.2.1.4 Култура, културни активности

Културата и културните активности во развојот на руралниот туризам имаат двојно значење бидејќи може да претставуваат парадигматична категорија и може да имаат комплементарна улога. Поради тоа не се опфатени само културните локалитети и објекти во тесно определените рурални зони, туку и оние во поширокиот простор кој гравитационо може да комуницира со центрите за развој на руралниот туризам определени како полови на развојот. Во тие рамки се опфатени урбанизмот и архитектурата, културните атракции, сакралната и профаната архитектура, археолошките локалитети и музеи, културните манифестации, етнологијата и амбиенталните карактеристики. Посебно место во оваа смисла заземаат програмите за рурален за развој и за заштита на културата.

Табела 4: Култура, културни активности

ОБЛАСТ на истражување	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
УРБАНИЗАМ И АРХИТЕКТУРА			
Интеграција на постојната архитектура во пејзажот	<ul style="list-style-type: none"> - Куќата на Дурковци во с. Чучер - Куќи во Љубанци и Горњани - „Македонско Село“ (Скопје, Водно) 	<ul style="list-style-type: none"> - Куќите се изградени од автохтони материјали со традиционално користење на земја, камен и дрво - Новоизграден комплекс на традиционални куќи од Р. М од периодот на 19 и 20 век кој се соединува со шумската вегетација и планинскиот релјеф, и функционира како дисперзиран комплекс на хотелско сместување и ресторанска понуда. 	<p>Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008</p> <p>http://macedonianvillage.mk/</p>
Содржинска структура на архитектурата			
Староградски комплекси (број и име)	<ul style="list-style-type: none"> - Стара Скопска Чаршија 	<ul style="list-style-type: none"> - Застапеност на занаетчиски и трговски содржини кои претставуваат комплементарна туристичка понуда на руралниот развој 	

Комплекси во рурални средини (број и име)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чучер 2. Љубанци 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комплекс со сочувана рурална архитектура во кој може да се анализира развојот на македонската куќа 2. Специфична селска архитектура 	
КУЛТУРНИ АТРАКЦИИ		- Значајни атракции во руралните средини за развој на туризмот	Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008, Географска карта на РМ
Сакрална архитектура (број и име)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Св. Пантелејмон во С. Нерези (Скопско) 2. Манастир Св. Никита, С. Бањани (Скопска Црна Гора) 3. Марков Манастир, С. Сушица 4. Манастир Св. Андреја во Матка 5. Црква Св. Спас, Скопје 6. Соборен Храм, Св. Климент Охридски, Скопје 7. Султан Мурат Хунџур Џамија, Скопје 8. Исхак Бегова Шарена Џамија, Скопје 9. Иса Бегова Џамија, Скопје 10. Мустафа Пашина Џамија, Скопје 11. Јахја Пашина Џамија, Скопје 12. Хусеин Шах Пашина Џамија, С. Сарај 	- Можности за едукативни и културни активности како комплементарни содржини на руралната туристичка понуда	
Профана архитектура			
Споменици	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аквадукт 2. Камен Мост 3. Милениумски крст 4. Даут Пашин Амам 5. Куршумли Ан 6. Сули Ан 	Можности за едукативни и културни активности како комплементарни содржини на руралната туристичка понуда	

	<ul style="list-style-type: none"> 7. Капан Ан 8. Саат Кула 9. Феудална Кула 10. Безистен 11. Саркофаг на Гоце Делчев, Црква Св. Спас 12. Споменик на паднатите борци во Скопје 13. Спомен куќа на Мајка Тереза 14. Чифте Амам 15. Споменик на Александар Урдаревски – с. Чучер Сандево 		
Археолошки локалитети	<ul style="list-style-type: none"> 1. Локалитет Церје – с. Говрлево 2. Тумба - Маџари 3. Скопско Кале, 4. Злокуќанско Кале 5. Скупи, Скопје 6. Кисел Вир и Криви Дол – Арачиново 7. Археолошки локалитет с. Бразда 	Можности за креирање регионални археолошки патеки, едукативни посети, екскурзии	
Музеи	<ul style="list-style-type: none"> 1. Археолошки музеј на Македонија 2. Етнолошки музеј на Македонија 3. Историски музеј на Македонија 4. Музеј на холокаустот 5. Минералошко-петрографски музеј 6. Музеј на град Скопје 7. Музеј на кинотеката на Р. Македонија 8. Музеј на НОБ 9. Музеј на револуционерната борба на Македонија 10. Музеј на рибарството 11. Музеј на современата уметност 	Можности за едукативни и културни активности како комплементарни содржини на руралната туристичка понуда	

	12. Природно-научен музеј 13. Музеј на техника и технички знаменитости		
Настани и манифестации			Потстратегија за традиции и настани на РМ, ГПК –АППТ на РМ, 2014-2019
Религиски настани и манифестации	<ul style="list-style-type: none"> - Бадникови огнови (општина Аеродром, општина Ч. Сандево) - Денови на крстот (о. Горче Петров) - Успение на Пресвета Богородица (општина Аеродром) - Богојавление – Водици - Бајрам - Ѓурѓовден - „Ден на крстот“ – с. Кучково - Прочка и Велигден – се организира маскенбал (општина Ч. Сандево) 		
Културни настани и манифестации	<ul style="list-style-type: none"> - Мичуринска средба (општина Аеродром) - Мичуринска средба (општина Аеродром) - Етно - вешта жена (општина Илинден) - Концерт по повод 8 Март- (Ансамбл за народни песни и ора „Илинден 72“) (општина Илинден) - Подарете книга за велигденско јајце- симбол на Христовото Воскресение (општина Илинден) - Велигденски средби (општина Аеродром) - Меѓународен фолклорен детски фестивал (општина Гази Баба) - Гласот на чаршијата (о. Чаир) - Креативна работилница за изработка на предмети од глина 		

	<p>(општина Гази Баба)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мајски оперски вечери (г. Скопје) - Баскерфест (г. Скопје) - Скопско Лето (г. Скопје) - Коњанички марш (општина Аеродром) - Денови на солидарноста (општина Гази Баба) - Ривија на народни песни и инструменти (општина Гази Баба) - Бела ноќ (г. Скопје) - Млад отворен театар (г. Скопје) - Културна манифестација на чаршија (о. Чаир) - Скопје пиволенд - Станкови денови (о. Чучер Сандево) 		
Спортски настани	<p>Марш до врвот Љуботен; Марш до Ливадичко Езеро (општина Јегуновце)</p> <p>Скопски Маратон;</p> <p>меморијалентурнирвоЧестнафудб алеротЉубомирРајчевски-Рајче (Ч. Сандево)</p>		
Гастрономски настани	<ul style="list-style-type: none"> - Мичуринска средба (општина Аеродром) - „Слатка мистерија“ (општина Ѓорче Петров) - Гурмански викенд Скопје (г. Скопје) - Вино Скоп (г. Скопје) - Тиквијада (општина Гази Баба) - Изложба на храна во Стара Скопска Чаршија 		
Пазари и панаѓури	<p>Цветни штандови (општина Гази Баба)</p> <p>Панаѓури во манастирите Св. Архангел (с. Кучевиште), Св Илија (с. Мирковци), Св. Атанас (с. Глуво)</p>		Забелешки на познаватели на прилики од локална самоуправа

Етнографско наследство (број и име на најзначајните)			
Традиционални стопански активности (филигранство, казанџиство, резбарство, кујунџиство и др.)	<ul style="list-style-type: none"> - грнчарство - плетарство - кујунџиство - филигранство - кожарство - 	Можности за едукативни содржини, креативни работилници, промовирање на старите занаети.	Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ- Охрид, 2008
Фолклор (народни носии, обичаи, игри, песни и др.)	<ul style="list-style-type: none"> - традиционална машка носија од Скопска Црна Гора - Специфична женска свечена носија и работна носија - Народни ора од Скопска Црна Гора - Карактеристична облека на сите националности, во С. Сарај - Ромска носија – Шуто Оризари - Српска носија – Чучер Сандево 	Значајна компонента за развој на руралниот туризам	
Културни и фолклорни асоцијации	<p>Скопје:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Национална установа за народни игри и песни на Македонија „Танец“ - Академско Културно-уметничко Друштво „Мирче Ацев“ - КУД „Григор Прличев“ - КУД „Дуфла“ - Женски Младински Хор „Злата Мегленска“ - „Остен“ - Ансамбл „Гоце Делчев“ - Ансамбл за современа музика - Ансамбл Скопје - Железничко културно уметничко друштво „Владо Тасевски“ - КУД „Карпош“ - КУД „Кочо Рацин“ 	Значајна компонента за развој на руралниот туризам	http://www.ukim.edu.mk/mk_struktura_contact.php?inst=39 http://www.tanec.com.mk/%D0%B7%D0%B0-%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%86 http://www.yellowpages.com.mk/barajk_ategorii.aspx?Data=&grad=&adresa=&kategorija=%u041a%u0423%u041b%u0422%u0423%u0420%u041d%u041e+%u0423%u041c%u0415%u0422%u041d%u0418%u0427%u041a%u0418+%u0414%u0420%u0423%u0428%u0422%u0412%u0410

	<ul style="list-style-type: none"> - КУД „Орце Николов“ - КУД „Питу Гули“ - КУД „Александар Урдаревски“ - КУД „Вук Караџиќ“ 		Забелешки на познаватели на прилики од локална самоуправа
Регионални кулинарски специјалитети (име)	<ul style="list-style-type: none"> - симит –погача, - чомлек на скопски начин, - многу видови на сарми, - турли тави, - полнети пиперки, - полнети домати, - разни тави со месо на разни начини - јаболка, - питулици, - шеќер паре, - ѓомлезе, - донер - баклава - пивтија (пача), - комат, - витканица, - бакрдан, - топеница 	Значајни за вклучување во гастрономската понуда	<p>Македонска национална кујна, Проф. Д-р Васко Цуцулески, 2015, ФТУ-Охрид</p> <p>Забелешки на познаватели на прилики од локална самоуправа</p>
Регионални продукти	<ul style="list-style-type: none"> - Скопско јаболко - Расади за кромид - Зарзават - Пиперка - Зелка - Лозови лисја - Домат - Скопски јабучар - Арпаџик - кромид - 		Забелешки на познаватели на прилики од локална самоуправа
ПРОГРАМИ ЗА РУРАЛЕН РАЗВОЈ	- Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) за реализација на проектот „Формирање на бизнис центар за поддршка и		<p>Центар за развој на Пелагониски плански регион</p> <p>Документи од локална самоуправа</p>

	<p>консултативни услуги за мали и средни претпријатија во Скопски плански регион”</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Регионална иновациска стратегија“ – финансирано од ГИЗ и Швајцарска агенција за развој и соработка <p>- Изведба на електрична инсталација во пештерата „Врело“- кањон Матка, Биро за регионален развој на РМ</p> <p>- Реконструкцијана дел од пристапен пат до рекреативен центар „Теферич“ – фаза 2, Биро за регионален развој на РМ</p> <p>- Изработка на Студија за ревалоризација на природните вредности на споменикот на природата Катлановски Предел</p>		
ПРОГРАМИ ЗА ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО РУРАЛНИ СРЕДИНИ	- Имплементација на проектот “Изработка на студија за мапирање и промоција на природното и културно-историско наследство во Скопскиот плански регион		Центар за развој на Пелагониски плански регион
Програми за обновување на селата	Програма за развој на селата 2017, Влада на РМ		Биро за регионален развој на РМ

4.2.1.5 Рекреација и спорт

Рекреацијата и спортот се дел од активниот пристап во креирањето на туристичката политика за рурален развој. Овие две развојни можности опфаќаат широк дијапазон на регистрациони единици, како индикатори и параметри базирани на секторите на кои им припаѓаат. Регистарот ги опфаќа риболовните друштва, капацитетите на капалишно-рекреативните активности, термалните можности, можностите за јавање и други спортски и рекреативни објекти.

Табела 5: Рекреација / Спорт

ОБЛАСТ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
<p>Спортско рекреативни друштва (ловни, риболовни, параглајдери, спелеолошки, алпинистички)</p>	<p>Ловечки друштва - „Жеден“ - „Потполошка“ - „Фазан“</p> <p>Ловишта За крупен дивеч: Реон Скопје (ловиште бр. 1 „ Кадина река “ , ловиште бр. 2 „ Елово “ , ловиште бр. 3 „ Кључка Река “ , ловиште бр. 4 „ Бродец “ , ловиште „Јасен “)</p> <p>За ситен дивеч: Реон Скопје (ловиште бр. 5 „ Мирковци “ , ловиште бр. 6 „ Црешево “ , ловиште бр. 7 „ Бунарџик “ , ловиште бр. 8 „ Миладиновци “ , ловиште бр. 9 „ Градманци “ , ловиште бр. 10 „ Фазанерија “ , ловиште бр. 11 „ Трубареве “ , ловиште бр. 12 „ Зелениково “ , ловиште бр. 13 „ Батинци “ , ловиште бр. 14 „ Говрлево “ , ловиште бр. 15 „ Рамниште “ , ловиште бр. 16 „ Жеден “ , ловиште бр. 17 „ Кучково “)</p>	<p>Содржина на рекреативни активности во функција на рурален туризам</p>	<p>Документи на локална самоуправа</p> <p>Одлука на Владата на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија “ бр.125/09 и 122/11)</p>
<p>РЕКРЕАТИВНИ КАПАЛИШНИ АКТИВНОСТИ</p>			
<p>Отворени базени (незатоплена вода)</p>	<p>Отворени базени:</p>	<p>Содржина на спортови на вода што</p>	<p>ПОДСТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА</p>

<p>(број)</p> <p>Затворени базени (број)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Аеродром – 2 - Кисела Вода – 1 - Сарај – 1 - Центар – 1 - Сопиште- 2 - Ѓорче Петров – 1 - Чучер Сандево – 2 - Петровец (Катланово) - 1 <p>Затворени базени:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Карпош – 1 - Центар – 1 	<p>можат да се искористат во рекреативна смисла за рурален туризам</p>	<p>СПОРТСКИ ТУРИЗАМ СО АКЦИОНЕН ПЛАН 2015 - 2018</p>
<p>Термални бањи (број)</p>	<p>1 (Катлановска Бања)</p>		
<p>ЈАВАЊЕ</p>	<p>Коњички клуб „Хиподром“ – Маџари Клуб за коњички спортови „Процес“ – Скопје Коњички клуб „Дона“ – Ч. Сандево Коњички Клуб „Анималс“ – Скопје Коњички клуб „Илинден“ – Скопје Коњички клуб „Бистра Галичник“ – Скопје Здружение на граѓани „Илинденски марш 1978“ - Горно Лисиче, Аеродром</p>	<p>Значајни рекреативно – спортски активности кои можат да претставуваат значајна атрактивна компонента на рурално – туристичкиот развој во регионот</p>	
<p>ДРУГИ СПОРТСКИ И РЕКРЕАТИВНИ ОБЈЕКТИ</p>	<p>Повеќенаменски спортски сали:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аеродром – 2 - Гази Баба – 1 - Ѓорче Петров – 1 - Карпош – 5 - Кисела Вода – 1 	<p>Можностите за развој на рекреативно – спортски активности може да се користат во комплементарна смисла во рурално – туристичката понуда</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> - Сарај – 1 - Центар – 3 - Чаир – 1 - Ч. Сандево - 6 <p>Повеќенаменски игралишта:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аеродром – 16 - Ѓорче Петров – 1 - Карпош - 3 - Кисела Вода – 2 - Сарај – 2 - Центар - 3 <p>Фудбалски стадиони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Гази Баба – 1 - Ѓорче Петров – 1 - Карпош - 1 - Центар – 1 - Чаир - 1 <p>Помошни фудбалски игралишта:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аеродром – 6 - Ѓорче Петров – 1 - Карпош - 2 - Сарај – 2 - Центар – 2 - Чаир - 1 <p>Тениски игралишта:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аеродром – 5 - Сарај – 1 - Центар - 6 <p>Атлетски патеки:</p>		
--	---	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> - Центар - 1 <p>Хиподроми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Петровец - 1 <p>Спортски аеродроми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Гази Баба – 1 - Чучер Сандево - 1 <p>Стрелишта:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Центар - 2 <p>Куглани:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Карпош – 1 - Центар - 1 <p>Вештачки карпи за алпинизам:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Карпош - 3 <p>Природни карпи за алпинизам:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сарај – 1 <p>Патеки за планински велосипедизам:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аеродром – 1 - Сарај – 1 - Центар - 1 <p>Полетиште за параглајдинг:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Центар - 1 <p>Планинарски домови:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Центар - 2 		
--	---	--	--

	Локалитети за рибарење: - Аеродром – 1 - Сарај – 1 Патеки за едрење: - Сарај – 1 Локалитети за нуркање: - Сарај – 1 Патеки за кајак на диви води - Сарај - 1		
--	--	--	--

4.2.1.6 Услуги за сместување и услуги на храна и пијалаци

Угостителството во руралните средини опфаќа сместување и ресторани. Тие во основа не припаѓаат само на руралните средини со оглед на тоа дека во функција на развој на овој вид туризам може да се искористат и оние објекти кои не се во директна врска со локалитетите од типско рурален карактер. Со оглед на тоа дека угостителските објекти во урбаните средини можат да комуницираат со руралната сфера, земени се индикаторите кои се однесуваат на расположливите капацитети како генерална категорија. Во таа смисла се дадени сместувањата во целиот регион. Напорите да се изнајдат специфични понуди од типот на еко-издржаност или пак, од типско рурален карактер не се реализирани поради отсуство на евиденција, но нивното евидентирање во Регистарот претставува одговор на отвореноста на овој документ кон идни можни проширувања.

Табела 6: Сместување, ресторани

ОБЛАСТ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
СМЕСТУВАЊЕ			
Број на сместувачки објекти во	141 (Податоци 2008 г.)	Развојна основа за прифатливоста на	Мак-Стат База, ДСЗ, Попис на

регионот		регионот на домашни и странски посетители	угостителството, 2008
Број на соби во регионот	3.102		Мак-Стат База, ДСЗ, 2015
Број на легла во регионот	6.510		Мак-Стат База, ДСЗ, 2015
Учество на објектите кои поседуваат еко-ознака	Нема		
РЕСТОРАНИ (број на објекти, број на седишта)	- објекти - 517 - седишта –29.084		Мак-Стат База, ДСЗ, 2015

4.2.1.7 Настани (саеми, конгреси, конференции и сл.

Настаните се една од круцијалните форми на руралната понуда од двоен карактер. Примарно најголем број од традиционалноста во руралните средини се врзува на настани во овие просторни целини. Секундарно пак, сите настани во регионот можат да ги искористат капацитетите што ги поседува руралната сфера. Поради тоа, Регистарот опфаќа вакви форми на туристичка понуда и во двете интегрирани подрачја. Тие се дадени како општ број во вкупната понуда.

4.2.2 Евидентна листа на туристичката побарувачка

Евидентната листа на туристичката побарувачка ги опфаќа следниве компоненти:

- посетеност;
- престој;
- потрошувачка и
- емитивни зони (пазари).

4.2.2.1 Посетеност

Посетеноста претставува параметар со кој се определува нивото на аспирации на туристите за присуство во руралните средини во СПР. Динамиката овозможува да се следи развојот, а структурата да се определат туристичките пазари за овој вид на активност. Исто така е многу важно да се утврди сезоналноста. Таа е дадена во следната табела.

Табела 7: Посетеност на туристите

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извори на податоци
ПОСЕТЕНОСТ		Податоци за обемот и структурата на туристичка посетеност на регионот	Мак-Стат База, ДСЗ, 2016
Број на посетители Вкупно Домашни Странски Посетеност по месеци	- вкупно – 247.338 - домашни - 29.540 - странски – 217.798 Посетеност по месеци во 2016 г. Јан. – 11.280 Фев. – 12.770 Март – 18.389 Април – 21.867 Мај – 29.467 Јуни – 22.577 Јули – 25.716 Август – 23.943 Септ. – 27.793 Окт. – 23.724 Ное. – 16.505 Дек. – 13.307		

4.2.2.2 Престој

Престојот ги содржи индикаторите на остварени ноќевања и долготрајност во посетата. Врз основа на овој параметар може да се индицира нивото на задоволство од посетеноста, степен на искористеност на ресурсите и да се определи динамика на движење на идните плански форми од овој карактер. Престојот е даден преку апсолутни вредности, нивна конјуктурна структура и ниво на просечно користење на капацитетите.

Табела 8: Престој на туристите

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извори на податоци
ПРЕСТОЈ			Мак-Стат База, ДСЗ, 2016

Реализирани ноќевана			
Вкупно	- вкупно – 479.284		
Домашни	- домашни – 106.726		
Странски	- странски – 372.558		
Просечен престој (во денови)			
Вкупно	- вкупно – 1,94		
Домашни	- домашни –3,61		
Странски	- странски – 1,71		
Ноќевања по месеци			
	Јан. – 22.750		
	Фев. – 28.979		
	Март –38.506		
	Април – 43.467		
	Мај – 51.289		
	Јуни – 45.282		
	Јули – 44.783		
	Август – 45.263		
	Септ. – 49.630		
	Окт. – 48.007		
	Ное. – 33.810		
	Дек. – 27.518		

4.2.2.3 Потрошувачка

Под потрошувачка подразбираме слободни средства кои на директен или индиректен начин кои се искористени за време на престојот на туристите во планскиот регион. Врз основа на овие показатели може да се види движењето кое се однесува на содржината на туристичката понуда и користењето на туристичките производи од страна на барателите на услуги. Економските ефекти се основа за предвидувања на идни инвестициони вложувања и оптимално користење на ресурсите.

Табела 9: Туристичка потрошувачка

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ	Извори на податоци
-----------------------	-------------------------	------------------------------	--------------------

	информации	ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	
ПОТРОШУВАЧКА	29.804.640 УСД	Просечна потрошувачка добиена врз основа на остварената посетеност во однос на вкупната потрошувачка на Република Македонија од страна на странските туристи	Сопствени пресметки

4.2.2.4 Пазари

Пазарите се динамична категорија и многу често во определени општествено - политички околности можат да имаат променлив карактер. Меѓутоа, истражувањата овозможуваат да се издвојат стандардни просторни целини во кои може да се пласира туристичката понуда. Туристичките пазари се обработуваат во период од последните десет години со што се добиваат топ емитивни туристички зони.

Табела 10: Туристички пазари

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Изворинаподатоци
ПАЗАРИ (ЕМИТИВНИ ЗОНИ)			
Посетители по земјина припадност во последните 10 години	Србија, Бугарија, Грција, Турција, Албанија, Австрија, БиХ, Холандија, Германија, Грција, Италија, САД, Кина	Преовладуваат туристи од соседните земји, како и Турција, Холандија, САД, Кина	Државен завод за статистика www.stat.gov.mk/ ,

4.2.3 Евидентна листа на конкуренцијата

Анализата на конкуренцијата се темели на пристапот од експертски карактер во смисла на споредување на дестинации од окружувањето на Република Македонија и планскиот регион. Тоа значи како конкурентни целини претставуваат држави од непосредното соседство и планските региони во РМ со кои СПР има непосредни допирни и заеднички односи. Оваа област опфаќа не само номинација на регионалните целини како конкурентни пазари, туку и видови на туристички производи во регионот и конкуренцијата, заеднички настапи на туристички пазар, начини на пласман на туристичките производи, карактеристики на сообраќајната поврзаност и квантитативно и квалитативни карактеристики на сместувањето.

Табела 11: Евидентна листа на конкуренцијата на СПР

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извор на податоци
КОНКУРЕНТНИ ПРОСТОРНИ ЦЕЛИНИ	.	Постојните соседни региони или држави со кои се граничи регионот, а се важни за рурален развој и туризам	
Гранични целини (соседни општини, региони, држави и сл.) (број и име)	<p>Држави: - Косово 79.238 странски туристи во 2015 г.</p> <p>Соседни плански региони на РМ: - Полошки: 13.513 странски туристи</p> <p>- Југозападен: 170.987 странски туристи</p> <p>- Вардарски: 17.689 странски туристи</p> <p>Североисточен: 7.044 странски туристи</p>	<p>Утврдување на посетеноста, престојот, потрошувачката и структурата на туристите во конкурентните региони и земји е значаен индикатор кој укажува на местото на Скопскиот плански регион во туризмот во Македонија во споредба со неговите соседни региони. Податоците покажуваат дека овој регион бележи најголема посетеност од странски туристи во споредба со другите четири соседни региони во Македонија. Неговото учество според овој параметар во Македонија е 42,7% што претставува најголемо учество на ниво на Македонија.</p> <p>Во споредба со Косово ситуацијата на овој регион е уште поповолна, имајќи го во предвид обемот на странскиот туристички промет, особено во поглед на структурата на странските туристи.</p>	<p>http://www.euromonitor.com/travel-and-tourism-in-kosovo/report</p> <p>Регионите во Република Македонија, 2017 (www.stat.gov.mk)</p>
Пошироки регионални целини (име)	Регионални целини кои не се граничат со регионот, а се важни за развој на руралниот туризам во Република Македонија	Можности за креирање пошироки регионални туристички производи	http://investinpelagoniaregion.mk/pelagoniski-planski-region/centarot-za-razvoj-na-pelagoniskiot-planski-region/

	<p>Пелагониски регион (Пелистер, Љубојно, Дихово, Демир Хисар)</p> <p>Југоисточен регион (Дојран, Бања Банско)</p> <p>Источен регион(Берово, Пијанец-Малеш, Осоговски, Плачковички Планини, с. Истибања – минерални води и лековити билки, Истибањска Клисура)</p>		<p>http://www.rdc.mk/southeastregion/index.php/mk/</p> <p>http://www.eastregion.mk</p> <p>Географска карта на РМ</p> <p>Туристичка географија на Македонија, Проф. Д-р Науме Мариноски, ФТУ-Охрид, 2008</p>
ТУРИСТИЧКИ ПРОИЗВОДИ	<p>Косово: рурален туризам, планински туризам, органска храна, едукативни активности, културно-туристички активности (Мируше, Ново Брдо, Дукаѓини), здравствен туризам, спортско-рекреативни активности (Мируше, Ново Брдо, Регион Дукаѓини, Пеја, област Ругова)</p>	<p>Можност за комбинирање на рурално – туристички активности и производи на регионот со Косово и заеднички настап на туристичкиот пазар</p>	<p>Водопадите на Мируше и нивното влијание во развојот на туризмот во Косово – Докторска дисертација – Хисен Согојева, 2017, ФТУ-Охрид</p> <p>http://kosovoguide.com</p> <p>RURAL TOURISM DEVELOPMENT STRATEGY IN THE MUNICIPALITY OF NOVOBĚRDĚ 2008-2015, Косово, 2008,</p> <p>http://cbc-innovation.org/attractions-of-dukagjini-area-part-1</p>
<p>Препознатливи туристички производи за конкурентните региони (име и вид: планински, езерски, еко, и др.)</p>	<p>Полошки плански регион:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Лешочки манастир (културно-туристички активности, верски туризам), - НП Маврово (културно-туристички активности, верски туризам, гастрономски туризам, зимско – спортски туристички региони, планински туризам, хербален туризам, сточарство, рибарење), - Попова Шапка (зимско – спортски туристички региони, планински туризам, хербален туризам, сточарство) 	<p>Рурално – туристичката понуда на конкурентните региони ја определува развојната насока на руралниот туризам во регионот. Конкурентните региони располагаат со значајни рурално – туристички производи што може да биде во функција на заеднички настап на пазарот</p>	<p>Регистар на потенцијали за развој на рурален туризам во Полошкиот плански регион, Тетово 2016</p>

<p>Начини на пласман на туристичките производи во конкурентните држави/региони: Преку туристички агенции Преку Интернет Преку саеми</p>	<p>Косово: - Фибула Ер Травел, www.kosovo-holidays.com АлтаВиа Травел www.beinkosovo.com/lcc-altavia.com www.mircorp.com</p> <p>Во последните години има значајно учество на регионални и светски саеми за туризам</p>	<p>Окружувањето може да преставува пример како да се пристапи во пласманот на туристичките производи во СПР. Посочените форми за пласман се добра основа за промотивни активности во оваа сфера.</p>	<p>Косово: - Фибула Ер Травел, www.kosovo-holidays.com АлтаВиа Травел www.beinkosovo.com/lcc-altavia.com www.mircorp.com</p>
<p>Сообраќајна поврзаност</p>	<p>Локална патна мрежа: - Вардарски – 1.049 км - Југозападен – 1.343 км - Полошки – 1.568 км - Североисточен – 1.077 км</p>	<p>Постои добра сообраќајна поврзаност со конкурентните региони</p>	<p>Државен завод за статистика за соседните</p>
<p>Сместувачки капацитети на конкурентните региони</p>	<p>- Вардарски Број на соби - 699 Број на легла – 1.818 Број на туристи – 26.064 Број на ноќевања – 41.643</p> <p>- Југозападен Број на соби –16.472 Број на легла –42.105 Број на туристи – 322.334 Број на ноќевања – 1.228.617</p> <p>- Полошки Број на соби – 1.142 Број на легла – 3.507 Број на туристи – 27.318 Број на ноќевања – 52.590</p>	<p>Обем и структура, исполнетост – туристичка сезона на конкурентните региони</p>	<p>Регионите во Република Македонија,2017 (www.stat.gov.mk)</p>

	- Североисточен Број на соби – 361 Број на легла – 727 Број на туристи – 9.774 Број на ноќевања – 13.751		
--	--	--	--

4.2.4 Евидентна листа на пазарните трендови

Пазарните трендови се значајна перспектива која овозможува донесување на акциони планови на глобално и посебно ниво. Трендовите се обработени преку следниве категории: број на расположливи сместувачки капацитети во домаќинства во рурално-туристички активности, видови туристички производи за рурален туризам, заштита на животната средина во руралните средини, обука на туристичките водичи, кустоси и придружници и заштита на потрошувачите.

Евидентната листа на пазарните трендови е прикажана во следната табела:

Табела 12: Пазарни трендови

ОБЛАСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	Индикатори, параметри и информации	ОПИС И МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ ВО РАЗВОЈ НА РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	Извори на податоци
ТРЕНДОВИ	Светски тренд е посета на рурални средини, чиста природа, здрава храна, лов и риболов, школи во		

	природа и вински туризам		
Број на расположливи сместувачки капацитети во домаќинства во рурално-туристички активности	Постои тренд на зголемување на бројот на сместувачки капацитети во домаќинствата во Светот	Следење на трендовите	http://www.eurogites.org/
Видови туристички производи за рурален туризам	Селски туризам, еко-туризам, планинарски патеки, гастрономски туризам, планинарење, пешачење и планински велосипедизам, хербален туризам (собирање билки), здравствен туризам, ловен и риболовен туризам, вински туризам, фото-сафари и набљудување, јавање, спортско-рекреативни активности, спортско-рекреативни активности на вода, едукативни активности, транзитни активности, културен туризам, верски туризам	Солидна основа за развој на руралниот туризам во регионот	Постоечка понуда за рурален туризам на туристичките агенции
Заштита на животната средина во руралните средини (име на локалитети)	Локалитети со препознатливи карактеристики се Emilia-Romagna и Latium во Северна Италија	Може да претставува пример за активирање на рурални туристички локалитети	ECORUTOUR - Environmentally COmpatible RUral TOURism in protected areas for a sustainable development
Обука на туристичките водичи, кустоси и придружници	ФТУ-Охрид, ФТБЛ-Штип	Обуки од страна на високообразовни институции и странски донатори и туристички здруженија	Проверка на бројот на туристички водичи, како и листа на сите водичи со нивните генералии може да се добие од Здружението за туризам. Водичи и придружници или од високообразовните институции што издаваат сертификати (http://www.vodicimk.org.mk/)
Заштита на потрошувачите: - можни брендирани производи карактеристични за руралните средини (име)	Потребно е да се брендираат производи, како што се: - симит –погача, - чомлек на скопски начин, - многу видови на сарми,	Автентичноста на локалните гастрономски производи има регионални карактеристики	Македонска национална кујна, Проф. Д-р Васко Цуцулески, ФТУ-Охрид

	<ul style="list-style-type: none"> - турли тави, - полнети пиперки, - полнети домати, - разни тави со месо на разни начини - јаболка		
--	---	--	--

5. РЕАЛИЗАЦИЈА НА ТЕРЕНСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

Прашалникот е структуриран низ активности кои се од комбиниран карактер. Имено, во рамките на кабинетското истражување експертскиот тим врз база на истражувачките резултати можеше да ги издиференцира вредносните категории кои беа дадени како предлог. Втората компонента од структурирањето на прашалникот беше реализирана преку забелешките, ставовите и мислењата на самите консултативни состаноци. Така се дојде до консензуална одлука за прифаќање на овој истражувачки модел. На организираниите консултативни настани се дојде до размена на искуства и интерпретацијата на вредностите на индикаторите. Така се воспостави релација која придонесе да се документираат коментарите и предлозите во функција на добивање правилни оценки за вредностите за развој на руралниот туризам. Преку најдобрите оценки се утврдија развојни полови. Нивното окружување во функција на руралниот туризам овозможува диференцијација на зони за развој на руралниот туризам. Зоните опфаќаат рурално туристички локалитети како носители на развојот и комплементарни содржини кои се дел од матриците. Утврдените локалитети како развојни полови претставуваат гравитациони центри во рамките на зоните за рурален развој.

Врз основа на добиените оценки се диференцирани најдобрите решенија. Приоритетизацијата ги опфаќа токму вака оценуваните категории. Тие се основа за инвестициски активности и подобрување на условите во руралните средини.

Оценките се добиени врз основа на две вредности пресметани врз основа на одговорите од анкетните прашалници. Првата вредност е средна (просечна) вредност од добиените одговори, а втората вредност е дисперзија, односно отстапувањето на резултатот од средната вредност. За секоја активност дадени се конкурентни локации кои беа предмет на оценување. По пресметување на средната вредност и дисперзијата за секоја од локациите, како најдобра оценка е земена највисоката средна вредност и најмалата дисперзија. На тој начин обезбедуваме да се оцени најдобро оној локалитет којшто добил највисока просечна оценка од страна на анкетираниите лица, но и локалитетот кој има најмало отстапување од дадената оценка, односно локалитетот за кој најголемиот дел од испитаните се согласиле за добиената оценка без драстично отстапување од неа.

Теренското истражување се реализира со прибирање податоци врз основа на креирана матрица. Впрочем се работи за примарно истражување во кое е искористен инструментот на прашалник. Оваа методологија овозможува проценка на туристичките содржини идентификувани како „Фактори“, „Атрактори“ и “Поддршка на услугите”.

Факторите ги претставуваат ресурсите и нивните потенцијали за привлекување на туристи, а сеуште не се вклучени во туризмот.

Атракторите се всушност туристичките атрактивности, локалитети и објекти кои ги привлекуваат туристите и бележат определен степен на туристичка посетеност. Тие се всушност постојната туристичка реалност во регионите и општините.

Поддршката ја претставуваат сите елементи кои ги поддржуваат активностите што ги креираат атракторите на туризмот.

Основата на ФАС методологијата подразбира анализа на дестинацијата преку заедничка евалуација на сите потсистеми и клучни елементи на дестинацијата.

Целта на оваа методологија е да се идентификува состојбата во Планските региони и општини што се предмет на истражување во овој Проект од аспект на развиеноста на нивните ресурси за рурален туризам. Притоа, идентификацијата и класификацијата на различните елементи е во непосредна врска со креираните модели на истражување за понудата, побарувачката, конкурентноста и трендовите во туризмот. Ова послужи како основа да се направи идентификација на факторите, атракторите и елементите на поддршка и да се структурира прашалникот.

Прашалникот придонесе да се добијат релевантни показатели кои овозможуваат проверка на опфатот што е содржан во моделите на кабинетското истражување. Вкрстувањето на добиените резултати е во функција на креирање издржан регистар на вредности за рурален туризам. Примената на ФАС методологијата е земена во изворна форма, но приспособена на условите во СПР.

Оценките во ова истражување ги дадоа познавателите на прилики од СПР избрани од следниве засегнати страни: локалните самоуправи, бизнис секторот, невладиниот сектор, институции од област на културата, образованието, професионални здруженија од областа на земјоделството и туризмот. Обработката на оценките ги даде вредностите како средна вредност, дисперзија и најдобра оценка. Тие се однесуваат на туристичката понуда, туристичката побарувачка, конкурентноста и пазарните трендови.

Оценката на туристичката понуда ги опфати туристичките фактори, атракторите и поддршката за туризам во СПР. Добиените резултати се дадени табеларно.

5.1 Фактори

Факторите ги опфаќаат следниве туристички вредности за развој на туризмот:

- туристичко-географската положба ;
- природните потенцијали;
- културните потенцијали;
- човечките фактори и
- факторите на капиталот.

5.1.1 Туристичко-географска положба

Туристичко-географската положба претставува еден од најзначајните фактори за развој на туризмот во овој плански регион. Ова произлегува оттука што СПР се наоѓа на крстосница на значајни европски комуникации, односно коридорот 10 и коридорот 8. Туристичко-географската положба претставува туристички потенцијал сам по себе како можност за развој на транзитниот туризам кој е во тесна врска со руралниот туризам и потенцијал кој се однесува на меѓусебна интеракција на елементите на животната средина во функција на туризмот. Овие вредности се детектирани како контактност, транзитност и поливалентност и како такви овозможуваат. Контактноста претставува окружување на СПР со региони и земји кои можат да бидат значаен потенцијал за руралниот туризам. Транзитноста се состои од транзитни правци од домашен и меѓународен карактер како фактор за развој на руралниот туризам во регионот. Поливалентноста се однесува на просторен однос кон туристички вредности кои ги поседуваат регионите и земјите во окружувањето и кои можат да влезат во заедничка туристичка понуда во рамките на руралниот туризам. Овие вредности се оценувани во следната табела.

Табела 13: Туристичко-географска положба

	КОНТАКТНОСТ	ТРАНЗИТНОСТ	ПОЛИВАЛЕНТНОСТ	Најдоброоценка
Среднавредност	5.0	5.0	4.0	5.0
Дисперзија	0.0	0.0	0.0	0.0
Најдобро оценет	Контактност, транзитност			

5.1.2 Природни фактори

Природните фактори претставуваат туристички вредности и објекти кои не се посетени од туристите а можат да бидат фактор за развој на руралниот туризам. Во оваа група се оценувани планините, котлините, клисурите и кањоните, пештерите, климата, изворите, реките и езерата и биогеографските вредности.

Планините се оценувани според можностите за алпинистички активности, расположливост со природни реткости, значајни пејзажи, биодиверзитет, видиковци и јавање во планина.

Котлините беа оценети според присуството на ливади, обработливо земјиште, земјиште резервирано за био-култури, можност за отворање на фарми, како и биодиверзитет.

Клисурите и кањоните се оценувани според нивниот амбиент, условите за алпинизам, присуство на тренинг центри за искачување, значењето на биодиверзитетот, како и природни реткости.

За оценување на пештерите беа земени можностите на пештерите во регионот за нивно уредување.

Определувањето на климата се изврши со оценување на чистиот воздух, прилагоденоста на условите од климатските промени, лоцираноста на објекти во загрозени зони, можности за спорт и рекреација, престој во природа, снежна покривка, како и присуство на различни феномени.

Изворите и реките и водопадите беа оценувани според чистотата на нивната вода, амбиенталност и пејзаж, крајбрежни патеки, можности за риболов, спортови на вода (кајак), и можности за капалишни активности - пливање.

За оценување на езерата беа разгледани бојата, просирноста и чистотата на водата, пешачки патеки околу езеро, пливање и сончање, логорување, пејзажни карактеристики, присуство на реткости, можности за риболов, спортови на вода и подводни активности.

Биодиверзитетот како значајна категорија на факторите беа оценувани преку определувањето на присуството на ретки растенија и ретки животни и состоини на шуми.

Табела 14: Природни потенцијали

Планини

Име на планината	АЛПИНИЗАМ (ОСВОЈУВАЊЕ НА ВРВОВИ)					Најдобра оценка	РЕТКОСТИ					Најдобра оценка	ПЕЈЗАЖИ И БИОДИВЕРЗИТЕТ					Најдобра оценка	ВИДИКОВЦИ					Најдобра оценка	ЈАВАЊЕ ВО ПЛАНИНА					Најдобра оценка
	Јакулица	Караџица	Сува Планина	Китка	Жеден		Јакулица	Караџица	Сува Планина	Китка	Жеден		Јакулица	Караџица	Сува Планина	Китка	Жеден		Јакулица	Караџица	Сува Планина	Китка	Жеден		Јакулица	Караџица	Сува Планина	Китка	Жеден	
Средна вредност	3.0	2.5	2.0	4.0	4.0	4	3.5	2.5	2.0	4.5	4.0	3.5	2.5	4.5	4.5	3.0	3.0	3.0	4.5	4.0	4.5	3.5	3.0	2.5	4.0	3.5	4.0			
Дисперзија	0.0	0.5	0.0	1.0	0.0	0	0.5	0.5	0.0	0.5	0.0	0.5	0.5	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	0.0	0.5	0.5	0.0	0.5	1.0	0.5	1.0			
Најдобро оценет	Жеден						Китка						Жеден, Китка						Китка											

Котлини

	ЛИВАДИ	ОБРАБОТЛИВО ЗЕМЈИШТЕ	ЗЕМЈИШТА РЕЗЕРВИРАНИ ЗА БИОКУЛТУРИ	МОЖНОСТ ЗА ОТВОРАЊЕ НА ФАРМИ	БИОДИВЕРЗИТЕТ	Најдобра оценка
Име на котлината	Скопска Котлина	Скопска Котлина	Скопска Котлина	Скопска Котлина	Скопска Котлина	
Средна вредност	3.5	4.0	2.0	4.0	3.5	4.0
Дисперзија	0.5	0.0	0.0	0.0	0.5	0.0
Најдобро оценет	Обработливо земјиште, можност за отворање на фарми					

Клисури и кањони

Име на клисурата или кањонот	АМБИЕНТ			Најдобра оценка	АЛПИНИЗАМ			Најдобра оценка	ТРЕНИНГ НА ЦЕНТАР ЗА ИСКАЧУВАЊЕ			Најдобра оценка	БИОДИВЕРЗИТЕТ			Најдобра оценка	РЕТКОСТИ			Најдобра оценка
	Дервенска Клисура	Таорска клисура	Шишевска Клисура		Дервенска Клисура	Таорска клисура	Шишевска Клисура		Дервенска Клисура	Таорска клисура	Шишевска Клисура		Дервенска Клисура	Таорска клисура	Шишевска Клисура		Дервенска Клисура	Таорска клисура	Шишевска Клисура	
Средна вредност	4.5	3.5	2.0	4.5	3.5	3.0	2.5	3.5	3.5	3.0	2.5	3.5	3.0	3.0	3.0	3.0	3.5	3.5	3.0	3.5
Дисперзија	0.5	0.5	0.0	0.5	0.5	0.0	0.5	0.5	0.5	0.0	0.5	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	0.5	0.0	0.5
Најдобро оценет	Дервенска Клисура				Дервенска Клисура				Дервенска Клисура				Дервенска Клисура Таорска клисура Шишевска Клисура				Дервенска Клисура Таорска клисура			

Пештери

	МОЖНОСТ ЗА УРЕДУВАЊЕ				Најдобра оценка
Име на пештерата	Дона Дука	Убава Пештера	Драчевска Пештера	Крштална Пештера	
Средна вредност	4.0	4.0	3.5	3.0	4.0
Дисперзија	0.0	0.0	0.5	1.0	0.0
Најдобро оценет	Дона Дука, Убава Пештера				

Клима

	ЧИСТ ВОЗДУХ	СПОРТ И РЕКРЕАЦИЈА	СОНЧАЊЕ	ПРЕСТОЈ ВО ПРИРОДА	СНЕЖНА ПОКРИВКА	Температурна инверзија, разладување во лето на планина, загревање во зима)	Најдобра оценка
Средна вредност	4.5	3.5	3.0	5.0	5.0	4.0	5.0
Дисперзија	0.5	0.5	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0
Најдобро оценет	ПРЕСТОЈ ВО ПРИРОДА, СНЕЖНА ПОКРИВКА						

Извори и реки

	ЧИСТА ВОДА		АМБИЕНТАЛНОСТ И ПЕЈЗАЖ		КРАЈБРЕЖНИ ПАТЕКИ		РИБОЛОВ		СПОРТОВИ НА ВОДА (КАЈАК)		ПЛИВАЊЕ		Најдобра оценка
	Реки	Извори	Реки	Извори	Реки	Извори	Реки	Извори	Реки	Извори	Реки	Извори	
Средна вредност	3.5	4.0	3.5	4.0	2.5	2.0	4.0	4.0	1.0	1.0	2.5	2.0	4.0
Дисперзија	0.5	0.0	0.5	0.0	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	0.0	0.0
Најдобро оценет	ЧИСТА ВОДА НА ИЗВОРИ, АМБИЕНТАЛНОСТ И ПЕЈЗАЖ НА ИЗВОРИ, РИБОЛОВ НА РЕКИ												

Извори: Рашче, Пепелјак, Јуручка Карпа

Реки: Маркова Река, Кадина Река, Пчиња, Лепенец

Езера

	БОЈА, ПРОСИРНОСТ И ЧИСТОТА НА ВОДА	ПЕШАЧКИ ПАТЕКИ ОКОЛУ ЕЗЕРО	ПЛИВАЊЕ И СОНЧАЊЕ	ЛОГОРУВАЊЕ	ПЕЈЗАЖНИ КАРАКТЕРИСТИКИ	РЕТКОСТИ	РИБОЛОВ	СПОРТОВИ НА ВОДА	ПОДВОДНИ АКТИВНОСТИ	Најдобра оценка
Име на езерото	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	Големо и Мало Салаковско Езеро	
Средна вредност	3.5	1.5	2.5	3.0	5.0	3.0	2.0	1.5	1.5	5.0
Дисперзија	0.5	0.5	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	0.5	0.0
Најдобро оценет	ПЕЈЗАЖНИ КАРАКТЕРИСТИКИ									

Заштитени подрачја и биодиверзитет (флора и фауна)

	РЕТКИ РАСТЕНИЈА	РЕТКИ ЖИВОТНИ	СОСТОИНИ НА ШУМА	Најдобра оценка
Средна вредност	3.5	4.0	4.0	4.0
Дисперзија	0.5	0.0	0.0	0.0
Најдобро оценет	РЕТКИ ЖИВОТНИ, СОСТОИНИ НА ШУМА			

5.1.3 Културни фактори

Како културни фактори се сметаат создадените вредности во Скопскиот плански регион. Во оваа група влегуваат оние ресурси кои не се доволно искористени и во таа смисла имаат потенцијални карактеристики. Тие ги опфаќаат културно-историските споменици, манифестациите и етнографските потенцијали.

Културно-историските потенцијали беа оценувани според нивната реткост, монументалност, потенцијал за привлекување на туристи и нивните естетски вредности.

Манифестациите и настаните како значаен потенцијал на регионот се оценуваа според нивната традиционалност, потенцијалот за привлекување на туристи, просторен опфат и нивната содржина

Етнографските вредности беа оценувани според истите параметри како и манифестациите и настаните и тоа детално за фолклорот, обичаите, традиционални стопански активности и традиционалното градителство како етнографски потенцијали.

Табела 15: Културни потенцијали

Културно – историски споменици

РЕТКОСТ		
Име на културно – историскиот споменик	Средна вредност	Дисперзија
Куката на Дурковци во с. Чучер	2.0	0.0
Кукѝ во Љубанци и Горњани	2.0	1.0
Манастир Св. Никита, С. Бањани (Скопска Црна Гора)	2.5	0.5
Исхак Бегова Шарена Џамија, Скопје	3.5	0.5
Иса Бегова Џамија, Скопје	3.0	0.0
Јахја Пашина Џамија, Скопје	4.5	0.5
Хусеин Шах Пашина Џамија, С. Сарај	2.5	0.5
Аквадукт	5.0	0.0
Сули Ан	4.5	0.5
Саат Кула	4.5	0.5
Чифте Амам	4.5	0.5
Феудална Кула	3.5	0.5
Безистен	4.5	0.5
Споменик на паднатите борци во Скопје	3.0	0.0

Локалитет Говрлево	4.0	1.0
Злокуќанско Кале	3.5	1.5
Минералошко-петрографски музеј	3.5	0.5
Музеј на град Скопје	5.0	0.0
Музеј на кинотеката на Р. Македонија	3.0	1.0
Музеј на НОБ	3.0	0.0
Музеј на рибарството	2.0	0.0
Музеј на современата уметност	3.5	0.5
Природно-научен музеј	3.0	0.0
Музеј на техника и технички знаменитости	2.5	0.5
Историски музеј на Македонија	3.0	0.0
Најдобра оценка	5.0	0.0
Најдобро оценет	Аквадукт, Музеј на град Скопје	

МОНУМЕНТАЛНОСТ		
Име на културно – историскиот споменик	Средна вредност	Дисперзија
Куќата на Дурковци во с. Чучер	2.0	0.0
Куќи во Љубанци и Горњани	1.5	0.5
Манастир Св. Никита, С. Бањани (Скопска Црна Гора)	1.5	0.5
Исхак Бегова Шарена Џамија, Скопје	3.5	0.5
Иса Бегова Џамија, Скопје	3.0	0.0
Јахја Пашина Џамија, Скопје	4.5	0.5
Хусеин Шах Пашина Џамија, С. Сарај	3.0	0.0
Аквадукт	4.0	0.0
Сули Ан	4.0	0.0
Саат Кула	4.5	0.5
Чифте Амам	4.5	0.5
Феудална Кула	3.0	0.0
Безистен	4.5	0.5
Споменик на паднатите борци во Скопје	3.0	0.0
Локалитет Говрлево	2.5	0.5
Злокуќанско Кале	2.5	0.5
Минералошко-петрографски музеј	2.5	0.5

Музеј на град Скопје	4.5	0.5
Музеј на кинотеката на Р. Македонија	2.5	0.5
Музеј на НОБ	3.5	0.5
Музеј на рибарството	2.0	0.0
Музеј на современата уметност	3.0	1.0
Природно-научен музеј	3.0	0.0
Музеј на техника и технички знаменитости	2.0	0.0
Историски музеј на Македонија	2.0	0.0
Најдобра оценка	4.5	0.5
Најдобро оценет	Јахја Пашина Џамија - Скопје, Саат Кула, Чифте Амам, Музеј на град Скопје	

ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ПРИВЛЕКУВАЊЕ ТУРИСТИ		
Име на културно – историскиот споменик	Средна вредност	Дисперзија
Куќата на Дурковци во с. Чучер	1.5	0.5
Куќи во Љубанци и Горњани	1.5	0.5
Манастир Св. Никита, С. Бањани (Скопска Црна Гора)	2.5	0.5
Исхак Бегова Шарена Џамија, Скопје	4.0	0.0
Иса Бегова Џамија, Скопје	3.5	0.5
Јахја Пашина Џамија, Скопје	5.0	0.0
Хусеин Шах Пашина Џамија, С. Сарај	3.5	0.5
Аквадукт	5.0	0.0
Сули Ан	4.0	0.0
Саат Кула	5.0	0.0
Чифте Амам	5.0	0.0
Феудална Кула	4.0	0.0
Безистен	5.0	0.0
Споменик на паднатите борци во Скопје	2.5	0.5
Локалитет Говрлево	3.0	1.0
Злокуќанско Кале	3.5	0.5
Минералешко-петрографски музеј	3.0	0.0
Музеј на град Скопје	5.0	0.0
Музеј на кинотеката на Р. Македонија	2.0	0.0

Музеј на НОБ	2.5	0.5
Музеј на рибарството	2.0	0.0
Музеј на современата уметност	3.5	0.5
Природно-научен музеј	3.5	0.5
Музеј на техника и технички знаменитости	2.0	0.0
Историски музеј на Македонија	3.0	0.0
Најдобра оценка	5.0	0.0
Најдобро оценет	Јахја Пашина Џамија - Скопје, Саат Кула, Чифте Амам, Музеј на град Скопје, Аквадукт, Безистен	

ЕСТЕТСКИ ВРЕДНОСТИ		
Име на културно – историскиот споменик	Средна вредност	Дисперзија
Куката на Дурковци во с. Чучер	3.0	1.0
Куќи во Љубанци и Горњани	2.5	1.5
Манастир Св. Никита, С. Бањани (Скопска Црна Гора)	3.0	1.0
Исхак Бегова Шарена Џамија, Скопје	4.0	0.0
Иса Бегова Џамија, Скопје	4.0	0.0
Јахја Пашина Џамија, Скопје	5.0	0.0
Хусеин Шах Пашина Џамија, С. Сарај	3.5	0.5
Аквадукт	5.0	0.0
Сули Ан	4.5	0.5
Саат Кула	5.0	0.0
Чифте Амам	5.0	0.0
Феудална Кула	4.0	1.0
Безистен	5.0	0.0
Споменик на паднатите борци во Скопје	2.5	0.5
Локалитет Говрлево	2.5	0.5
Злокуќанско Кале	2.5	0.5
Минералешко-петрографски музеј	3.0	0.0
Музеј на град Скопје	4.5	0.5
Музеј на кинотеката на Р. Македонија	2.5	0.5
Музеј на НОБ	2.5	0.5
Музеј на рибарството	2.0	0.0

Музеј на современата уметност	3.0	1.0
Природно-научен музеј	3.0	0.0
Музеј на техника и технички знаменитости	2.0	0.0
Историски музеј на Македонија	2.5	0.5
Најдобра оценка	5.0	0.0
Најдобро оценет	Јахја Пашина Џамија - Скопје, Саат Кула, Чифте Амам, Аквадукт, Безистен	

Манифестации како потенцијал

	Вид на манифестација	Средна вредност	Дисперзија
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	Религиски	4.5	0.5
	Културни	5.0	0.0
	Спортски	5.0	0.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Културни, спортски	
ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ПРИВЛЕКУВАЊЕ	Религиски	4.0	0.0
	Културни	5.0	0.0
	Спортски	5.0	0.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Културни, спортски	
ПРОСТОРЕН ОПФАТ	Религиски	3.5	0.5
	Културни	4.0	0.0
	Спортски	4.5	0.5
	Најдобра оценка	4.5	0.5
	Најдобро оценет	Спортски	
СОДРЖИНА	Религиски	5.0	0.0
	Културни	5.0	0.0
	Спортски	5.0	0.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Религиски, културни, спортски	

Етнографски потенцијали

	Вид на потенцијал	Средна вредност	Дисперзија
ТРАДИЦИОНАЛНОСТ	Фолклор	5.0	0.0
	Обичаи	4.5	0.5
	Традиционални стопански активности	2.0	0.0
	Традиционално градителство	4.5	0.5
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Фолклор	
ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ПРИВЛЕКУВАЊЕ	Фолклор	4.5	0.5
	Обичаи	4.5	0.5
	Традиционални стопански активности	2.5	0.5
	Традиционално градителство	4.0	1.0
	Најдобра оценка	4.5	0.5
	Најдобро оценет	Фолклор, обичаи	
ПРОСТОРЕН ОПФАТ	Фолклор	3.5	0.5
	Обичаи	3.0	0.0
	Традиционални стопански активности	2.5	0.5
	Традиционално градителство	3.5	0.5
	Најдобра оценка	3.5	0.5
	Најдобро оценет	Фолклор, традиционално градителство	
СОДРЖИНА	Фолклор	4.5	0.5
	Обичаи	3.5	0.5
	Традиционални стопански активности	2.5	0.5
	Традиционално градителство	3.5	0.5
	Најдобра оценка	4.5	0.5
	Најдобро оценет	Фолклор	

5.1.4 Човечки фактори

Човечките фактори се од најголемо значење во развојот со оглед на тоа дека руралниот туризам има висока мерка на трудоинтензивност. Тоа подразбира ангажирање на човечките потенцијали на начин да бидат во функција на задоволување на туристичките потреби на туристите. Во оваа група спаѓаат: културните традиции, техничката обученост на човечките фактори, користењето на технологија и опрема, како и условите за работа.

Културните традиции беа определени преку оценка на гостопримството, традиционална прифатливост, уредност и хигиена на руралните домаќинства како и разновидноста на културните традиции.

Техничката обученост се оцени преку определувањето на нивото на општо образование и култура на кадарот, нивното формално и специјализирано образование, говорењето на странски јазици, нивното неформално образование, како и образованието преку курсеви, работилници.

Користењето на технологијата и опремата беа оценети во смисла на користењето на современа опрема и примена на стандарди за квалитет, усогласеност на традиционалноста со современите услуги и користењето на информатички технологии.

Оценувањето на условите за работа се состоеше од определувањето на висината на личните примања, нивото на вработеноста, како и сезоналноста во вработувањето.

Табела 16: Човечки фактори

		Средна вредност	Дисперзија
КУЛТУРНИ ТРАДИЦИИ	Гостопримство	4.5	0.5
	Традиционална прифатливост на туристите	3.5	0.5
	Уредност на хигиената на руралните домаќинства	2.5	0.5
	Разновидност на културните традиции	4.5	0.5
	Најдобра оценка	4.5	0.5
	Најдобро оценет	Гостопримство, Разновидност на културните традиции	
ТЕХНИЧКА ОБУЧЕНОСТ НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ	Општа образование и култура	3.0	0.0
	Формално специјализирано образование	2.5	0.5
	Говорење на странски јазици	4.0	0.0
	Неформално образование (тур. водичи)	4.5	0.5
	Образование преку курсеви, работилници и сл.	4.0	0.0
	Најдобра оценка	4.5	0.5
	Најдобро оценет	Неформално образование	
КОРИСТЕЊЕ ТЕХНОЛОГИЈА И ОПРЕМА	Користење на современа опрема, средства и стандарди во руралните домаќинства	2.5	0.5
	Усогласеност на традиционалност со современите услуги	2.5	0.5
	користење на информатички технологии	2.0	0.0
	Најдобра оценка	2.5	0.5
	Најдобро оценет		
УСЛОВИ ЗА РАБОТА	Висина на лични и семејни примања	2.0	0.0
	Ниво на вработеност	2.5	0.5
	Сезоналност во вработувањето	3.0	0.0
	Најдобра оценка	3.0	0.0
	Најдобро оценет	Сезоналност во вработувањето	

5.1.5 Фактори на капиталот

Факторите на капиталот ги отсликуваат можностите за унапредување на руралниот туризам преку мерки и активности кои стојат на располагање од гледна точка на економска одржливост. Во групата на фактори на капиталот, оценети беа пристапноста кон финансирање, просторниот капитал и потенцијалот за привлекување на инвестиции.

Пристапноста кон финансирањето се оценуваше преку достапноста на кредити, поволноста на кредитните услови достапноста на информациите за добивање кредити, ниво на профитабилност и кредитната способност и ликвидност.

Просторниот капитал беше оценат преку определувањето на сообраќајната инфраструктура (железнички, патен, воздушен и езерски), опременост и уреденост на просторот и објекти на јавниот и приватниот сектор.

Потенцијалот за привлекување инвестиции се оцени преку кредитната способност и ликвидност и застапеност на домашни и странски инвестиции.

Табела 17: Фактори на капиталот

		Средна вредност	Дисперзија	
ПРИСТАПНОСТ КОН ФИНАНСИРАЊЕ	Достапност на кредити - процедура за добивање на кредит	3.0	1.0	
	Поволност на кредитните услови	3.0	1.0	
	Достапност на информации за добивање на финансиски средства	2.5	0.5	
	Ниво на профитабилност	3.5	0.5	
	Кредитна способност и ликвидност	3.5	0.5	
	Најдобра оценка	3.5	0.5	
	Најдобро оценет	Ниво на профитабилност, Кредитна способност и ликвидност		
ПРОСТОРЕН КАПИТАЛ	Сообраќајна инфраструктура	железничка	1.5	0.5
		патна	3.0	0.0
		воздушна	2.5	1.5
		езерска	1.5	0.5
	Опременост и уреденост на просторот	3.0	0.0	
	Објекти од јавен сектор	3.5	0.5	
	објекти од приватен сектор	3.0	0.0	
	Најдобра оценка	3.5	0.5	
Најдобро оценет	објекти од приватен сектор			

ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ПРИВЛЕКУВАЊЕ НА ИНВЕСТИЦИИ ВО ОПШТИНА	Кредитна способност и ликвидност	4.0	0.0
	Застапеност на домашни инвестиции	2.5	0.5
	Застапеност на странски инвестиции	2.5	0.5
	Најдобра оценка	4.0	0.0
	Најдобро оценет	Кредитна способност и ликвидност	

5.2 Атрактори

Значењето на атракторите е објаснето на почетокот на овој дел, односно во делот теренското истражување. Тие се всушност туристичките атрактивности, локалитети и објекти кои ги привлекуваат туристите и бележат определен степен на туристичка посетеност. Афирмираноста на атракторот претставува основа за оценка од гледна точка на највисоко ниво на туристичка вредност. Не треба да забунува дистинкцијата меѓу потенцијалот кој се користи како синоним за факторите. Тоа значи дека атракторите иако се афирмирани појави и односи во руралниот туризам тие можат да бидат исто така потенцијали со највисоки атрибути. Атракторите ги опфаќаат природните вредности, културните вредности и издиференцираните центри како просторни целини за развој на руралниот туризам.

5.2.1 Природни атрактори

Природните атрактори се оценувани според посетеноста, пристапноста, привлечноста, можноста, зголемувањето на посетителите и унапредувањето на пристапноста. Оценката на природните атрактори е дадена во табеларни прикази во продолжение.

Табела 18: Природни атрактори

	Име на атракторот	Средна вредност	Дисперзија
ПОСЕТЕНОСТ	Скопска Црна Гора	3.0	0.0
	Кањон Матка	5.0	0.0
	Пештера Врело	5.0	0.0
	Катлановска Бања	4.0	0.0
	Река Вардар	4.5	0.5
	Река Треска	4.0	0.0
	Езеро Матка	5.0	0.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Кањон Матка, Пештера Врело, Езеро Матка	
ПРИСТАПНОСТ КАКО ВРЕДНОСТ	Скопска Црна Гора	3.0	0.0
	Кањон Матка	5.0	0.0
	Пештера Врело	5.0	0.0
	Катлановска Бања	4.5	0.5
	Река Вардар	4.5	0.5
	Река Треска	4.0	0.0
	Езеро Матка	5.0	0.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Кањон Матка, Пештера Врело, Езеро Матка	
ПРИВЛЕЧНОСТ	Скопска Црна Гора	4.0	0.0
	Кањон Матка	5.0	0.0
	Пештера Врело	5.0	0.0
	Катлановска Бања	5.0	0.0
	Река Вардар	4.5	0.5
	Река Треска	3.5	0.5
	Езеро Матка	5.0	0.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Кањон Матка, Пештера Врело, Езеро Матка	

МОЖНОСТ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ПОСЕТЕНОСТА И ПРЕСТОЈОТ	Скопска Црна Гора	3.5	0.5
	Кањон Матка	5.0	0.0
	Пештера Врело	5.0	0.0
	Катлановска Бања	5.0	0.0
	Река Вардар	4.5	0.5
	Река Треска	4.0	1.0
	Езеро Матка	5.0	0.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Кањон Матка, Катлановска Бања, Пештера Врело, Езеро Матка	

5.2.2 Културни атрактори

Културните атрактори беа оценувани според посетеноста, пристапноста, привлечноста и можноста за унапредување и пристапноста. Нивното значење упатува на можноста за користење како евидентно културно наследство. Тие се дадени во табеларни прикази.

Табела 19: Културни атрактори

	Име на атракторот	Средна вредност	Дисперзија
ПОСЕТЕНОСТ	„Македонско Село“ (Скопје, Водно)	4.5	0.5
	Скопска Чаршија	5.0	0.0
	Св. Пантелејмон во С. Нерези	4.0	1.0
	Марков Манастир, С. Сушица	3.5	0.5
	Манастир Св. Андреја во Матка	4.5	0.5
	Црква Св. Спас, Скопје	4.5	0.5
	Соборен Храм, Св. Климент Охридски, Скопје	4.0	1.0
	Султан Мурат Хунџур Џамија, Скопје	2.0	1.0
	Мустафа Пашина Џамија, Скопје	5.0	0.0
	Камени Мост	5.0	0.0
	Даут Пашин Амам	3.5	0.5
	Куршумли Ан	4.5	0.5
	Капан Ан	4.0	1.0
	Спомен куќа на Мајка Тереза	5.0	0.0
	Скупи	3.5	0.5
	Скопско Кале	5.0	0.0
	Археолошки музеј на Македонија	4.0	1.0
	Етнолошки музеј на Македонија	3.0	0.0
	Музеј на холокаустот	3.5	1.5
	Музеј на револуционерната борба на Македонија	5.0	0.0
	Богојавление - Водици	3.5	0.5
	Најдобра оценка		5.0
Најдобро оценет	Скопска Чаршија, Мустафа Пашина Џамија, Камени Мост, Спомен куќа на Мајка Тереза, Скопско Кале, Музеј на револуционерната борба на Македонија		

ПРИСТАПНОСТ КАКО ВРЕДНОСТ	„Македонско Село“ (Скопје, Водно)	5.0	0.0
	Скопска Чаршија	5.0	0.0
	Св. Пантелејмон во С. Нерези	4.5	0.5
	Марков Манастир, С. Сушица	3.0	0.0
	Манастир Св. Андреја во Матка	4.0	1.0
	Црква Св. Спас, Скопје	4.5	0.5
	Соборен Храм, Св. Климент Охридски, Скопје	3.5	1.5
	Султан Мурат Хунџур Џамија, Скопје	4.5	0.5
	Мустафа Пашина Џамија, Скопје	5.0	0.0
	Камени Мост	5.0	0.0
	Даут Пашин Амам	5.0	0.0
	Куршумли Ан	5.0	0.0
	Капан Ан	5.0	0.0
	Спомен куќа на Мајка Тереза	5.0	0.0
	Скупи	4.5	0.5
	Скопско Кале	5.0	0.0
	Археолошки музеј на Македонија	4.0	1.0
	Етнолошки музеј на Македонија	4.5	0.5
	Музеј на холокаустот	3.5	1.5
	Музеј на револуционерната борба на Македонија	5.0	0.0
	Богојавление - Водици	3.5	1.5
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	„Македонско Село“ (Скопје, Водно), Скопска Чаршија, Мустафа Пашина Џамија, Камени Мост, Даут Пашин Амам , Куршумли Ан, Капан Ан, Спомен куќа на Мајка Тереза, Скопско Кале, Музеј на револуционерната борба на Македонија	

ПРИВЛЕЧНОСТ	„Македонско Село“ (Скопје, Водно)	5.0	0.0
	Скопска Чаршија	5.0	0.0
	Св. Пантелејмон во С. Нерези	4.5	0.5
	Марков Манастир, С. Сушица	4.0	1.0
	Манастир Св. Андреја во Матка	3.5	0.5
	Црква Св. Спас, Скопје	4.5	0.5
	Соборен Храм, Св. Климент Охридски, Скопје	2.5	0.5
	Султан Мурат Хунџур Џамија, Скопје	4.5	0.5
	Мустафа Пашина Џамија, Скопје	5.0	0.0
	Камени Мост	5.0	0.0
	Даут Пашин Амам	5.0	0.0
	Куршумли Ан	5.0	0.0
	Капан Ан	5.0	0.0
	Спомен куќа на Мајка Тереза	5.0	0.0
	Скупи	5.0	0.0
	Скопско Кале	4.0	1.0
	Археолошки музеј на Македонија	4.0	1.0
	Етнолошки музеј на Македонија	4.5	0.5
	Музеј на холокаустот	3.0	1.0
	Музеј на револуционерната борба на Македонија	5.0	0.0
	Богојавление - Водици	3.5	1.5
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	„Македонско Село“ (Скопје, Водно), Скопска Чаршија, Мустафа Пашина Џамија, Камени Мост, Даут Пашин Амам , Куршумли Ан, Капан Ан, Спомен куќа на Мајка Тереза, Скупи, Музеј на револуционерната борба на Македонија	

МОЖНОСТ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ПОСЕТЕНОСТА И ПРЕСТОЈОТ	„Македонско Село“ (Скопје, Водно)	5.0	0.0
	Скопска Чаршија	4.5	0.5
	Св. Пантелејмон во С. Нерези	4.5	0.5
	Марков Манастир, С. Сушица	3.5	0.5
	Манастир Св. Андреја во Матка	3.0	0.0
	Црква Св. Спас, Скопје	5.0	0.0
	Соборен Храм, Св. Климент Охридски, Скопје	3.0	1.0
	Султан Мурат Хунџур Џамија, Скопје	5.0	0.0
	Мустафа Пашина Џамија, Скопје	5.0	0.0
	Камени Мост	5.0	0.0
	Даут Пашин Амам	5.0	0.0
	Куршумли Ан	5.0	0.0
	Капан Ан	5.0	0.0
	Спомен куќа на Мајка Тереза	5.0	0.0
	Скупи	5.0	0.0
	Скопско Кале	5.0	0.0
	Археолошки музеј на Македонија	4.5	0.5
	Етнолошки музеј на Македонија	4.5	0.5
	Музеј на холокаустот	3.0	1.0
	Музеј на револуционерната борба на Македонија	5.0	0.0
	Богојавление - Водици	4.0	1.0
Најдобра оценка	5.0	0.0	
Најдобро оценет	„Македонско Село“ (Скопје, Водно), Црква Св. Спас, Султан Мурат Хунџур Џамија, Мустафа Пашина Џамија, Камени Мост, Даут Пашин Амам, Куршумли Ан, Капан Ан, Спомен куќа на Мајка Тереза, Скупи, Скопско Кале, Музеј на револуционерната борба на Македонија		

5.2.3 Центри (комплекси)

Центрите (комплексите), односно зоните за туристички активности претставуваат издиференцирани просторни целини со забележителни реномирани и промовирани вредности.

Нивната оценка е идентична на оценката која се однесува на атракторите во целост. Овие центри основа наоѓаат како во кабинетските така и во теренските истражувања. Притоа се користени веќе усвоените просторно-плански определби и мислењата на засегнатите страни и познавателите на приликите.

Табела 20: Комплекси за туристички активности

	Име на атракторот	Средна вредност	Дисперзија
ПОСЕТЕНОСТ	Скопска Црна Гора	3.0	0.0
	Катлановска Бања - Таор	3.5	0.5
	Сарај	2.5	0.5
	Матка	5.0	0.0
	Торбешија	1.5	0.5
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Матка	
ПРИСТАПНОСТ КАКО ВРЕДНОСТ	Скопска Црна Гора	3.5	0.5
	Катлановска Бања - Таор	4.0	0.0
	Сарај	4.0	0.0
	Матка	5.0	0.0
	Торбешија	4.5	0.5
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Матка	
ПРИВЛЕЧНОСТ	Скопска Црна Гора	3.5	0.5
	Катлановска Бања - Таор	4.5	0.5
	Сарај	3.5	0.5
	Матка	5.0	0.0
	Торбешија	4.0	1.0
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Матка	
МОЖНОСТ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ПОСЕТЕНОСТА И ПРЕСТОЈОТ	Скопска Црна Гора	4.0	1.0
	Катлановска Бања - Таор	4.5	0.5
	Сарај	4.0	0.0
	Матка	5.0	0.0
	Торбешија	4.5	0.5
	Најдобра оценка	5.0	0.0
	Најдобро оценет	Матка	

5.3 Поддршка

Поддршката претставува основа на развојот на руралниот туризам. Таа се состои од компоненти кои се на директен или индиректен начин вклучени во развојот на руралните средини. Во основа се работи за вреднување на угостителството, транспортот, пратечките услуги, посетеноста и престојот, потрошувачката, промоцијата, безбедноста и здравствените услуги и комуналната уреденост.

5.3.1 Угостителство

Угостителството најчесто се поврзува со туристичките активности. Всушност без овој сегмент руралниот туризам не може да функционира. Во рамките на угостителството се определени сместувачки капацитети и објекти за исхрана и пијалаци, како непосредно важни веќе афирмирани локалитети и објекти кои се лоцирани во овие средини. Исто така, сместувачките капацитети од ова ниво на искористеност имаат комплексно-комплементарен карактер иако не се лоцирани во непосредните рурални центри. Во рамките на оценката на угостителските објекти за сместување опфатени се категоризацијата, стандардизацијата и искористеноста на капацитетите низ призма на општо и рурално сместување. Во услугите на храна и пијалаци исто така, оценката се однесува на општите категории и оние во руралните објекти.

Табела 21: Угостителство

Угостителство- услугинаместување

			Средна вредност	Дисперзија
ОЦЕНКА НА СЕГАШНАТА СОСТОЈБА	Категоризација и стандардизација Искористеност на капацитетите	Општо сместување	3.0	1.0
		Рурално сместување	2.0	0.0
		Најдобра оценка	3.0	1.0
		Најдобро оценет	Општо сместување	
		Општо сместување	3.0	1.0
		Рурално сместување	2.0	0.0
		Најдобра оценка	3.0	1.0
		Најдобро оценет	Општо сместување	
ПРОЦЕНКА НА ИДНИТЕ ПОДОБРУВАЊА	Категоризација и стандардизација	Општо сместување	4.5	0.5
		Рурално сместување	3.0	1.0
		Најдобра оценка	4.5	0.5
		Најдобро оценет		
	Искористеност на капацитетите	Општо сместување	4.5	0.5
		Рурално сместување	3.5	1.5
		Најдобра оценка		
		Најдобро оценет	Општо сместување	
	Учество на сместувачките капацитети кои користат еко-стандарди во функција на намалување на климатските промени	Општо сместување	4.0	1.0
		Рурално сместување	4.5	0.5
		Најдобра оценка	4.5	0.5
		Најдобро оценет	Рурално сместување	

Угостителство- услуги на храна и пијалаци

			Средна вредност	Дисперзија
ОЦЕНКА НА СЕГАШНАТА СОСТОЈБА	Категоризација и стандардизација	Специфични услуги на храна и пијалаци	3.5	0.5
		Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти	2.0	0.0
		Најдобра оценка	3.5	0.5
		Најдобро оценет	Специфични услуги на храна и пијалаци	
	Искористеност на капацитетите	Специфични услуги на храна и пијалаци	3.5	0.5
		Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти	2.0	0.0
		Најдобра оценка	3.5	0.5
		Најдобро оценет	Специфични услуги на храна и пијалаци	
ПРОЦЕНКА НА ИДНИТЕ ПОДОБРУВАЊА	Категоризација и стандардизација	Специфични услуги на храна и пијалаци	4.0	0.0
		Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти	2.5	0.5
		Најдобра оценка	4.0	0.0
		Најдобро оценет	Специфични услуги на храна и пијалаци	
	Искористеност на капацитетите	Специфични услуги на храна и пијалаци	4.0	0.0
		Услуга на храна и пијалаци во рурални објекти	3.5	0.5
		Најдобра оценка	4.0	0.0
		Најдобро оценет	Специфични услуги на храна и пијалаци	

5.3.2 Транспорт

Транспортот како компонента за поддршка на развој на руралниот туризам ги опфаќа следниве форми: железнички, патен и воздушен сообраќај, како формата на изнајмување на средства за превоз. Оценката се однесува на врските кои имаат внатрешен и надворешен карактер, и исто така на зачестеноста, удобноста и квалитет на превозот. Во поглед на можноста за изнајмување на средства за превоз оценката се однесува на велосипеди, автомобили и пловила.

Табела 22: Транспорт

			Средна вредност	Дисперзија
ТРАНСПОРТ - ЖЕЛЕЗНИЧКИ	Врски	Внатрешни	2.5	0.5
		Меѓународни	1.5	0.5
	Зачестеност		1.5	0.5
	Удобност (квалитет на превозот)		1.0	0.0
	Најдобра оценка		2.5	0.5
	Најдобро оценет		Внатрешни врски	
ТРАНСПОРТ - ПАТЕН	Врски	Внатрешни	3.0	0.0
		Меѓународни	3.5	0.5
	Зачестеност		3.0	0.0
	Удобност (квалитет на превозот)		2.5	0.5
	Најдобра оценка		3.5	0.5
	Најдобро оценет		Меѓународни врски	
ТРАНСПОРТ - ВОЗДУШЕН	Врски	Внатрешни	1.0	0.0
		Меѓународни	2.0	1.0
	Зачестеност		3.0	1.0
	Удобност (квалитет на превозот)		2.5	1.5
	Најдобра оценка		3.0	1.0
	Најдобро оценет		Зачестеност	
ИЗНАЈМУВАЊЕ НА СРЕДСТВА ЗА ПРЕВОЗ	Изнајмување на велосипеди		1.5	0.5
	Rent a car, rent a bike		2.0	1.0
	Изнајмување на пловила		1.0	0.0
	Најдобра оценка		2.0	1.0
	Најдобро оценет		Rent a car, rent a bike	

5.3.3 Пратечки услуги

Пратечките услуги во развојот на руралниот туризам ги опфаќаат следниве сегменти: информираност, организираност, промоција, безбедност, здравствени услуги и комунална уреденост и опременост

Во рамките на информираноста нотирани се туристичките водичи, туристичките публикации и информативните бироа. Организираноста опфаќа оценка на локалните туристички организации, патничките агенции, здруженија на издавачи на сместување и услуги на храна и пијалаци, други здруженија и организации (планинари, јавачи љубители на природа) и претпријатија кои поддржуваат локална, одржлива и ферска трговија на производи и услуги. Промоцијата е оценета преку застапеноста на мас-медиуми, електронски медиуми, односи со јавноста и печатени медиуми. Безбедносните и здравствените услуги се оценети во поглед службите кои опфаќаат полиција, спасување, обезбедување на објекти, болници и здравствени центри. комуналната уреденост и опременост е оценета преку санацијата на отпадот, хигиената, опременоста и еколошката одржливост.

Табела 23: Пратечки услуги

		Средна вредност	Дисперзија
ИНФОРМИРАНОСТ	Туристички водичи	4.5	0.5
	Туристички публикации	3.0	1.0
	Информативни бироа	2.5	0.5
	Најдобра оценка	4.5	0.5
	Најдобро оценет	Туристички водичи	
ОРГАНИЗИРАНОСТ	Локални туристички организации	2.0	0.0
	Патнички агенции	3.0	1.0
	Здруженија на издавачи на сместување и услуги на храна и пијалаци	2.0	0.0
	Други здруженија и организации (планинари, јавачи љубители на природа)	4.0	1.0
	Претпријатија кои подржуваат локална, одржлива и ферска трговија на производи и услуги	2.5	0.5
	Најдобра оценка	4.0	1.0
	Најдобро оценет	Други здруженија и организации	

ПРОМОЦИЈА	Печатени медиуми	2.5	0.5
	Мас - медиуми	3.0	0.0
	Електронски медиуми	3.0	1.0
	Односи со јавност (лични искуства)	1.5	0.5
	Најдобра оценка	3.0	1.0
	Најдобро оценет	Електронски медиуми	
БЕЗБЕДНОСТ И ЗДРАВСТВЕНИ УСЛУГИ	Полиција	1.5	0.5
	Спасители	1.5	0.5
	Обезбедување на објекти	2.0	1.0
	Болнички и здравствени центри	2.0	1.0
	Најдобра оценка	2.0	1.0
	Најдобро оценет	Обезбедување на објекти, Болнички и здравствени центри	
КОМУНАЛНА УРЕДНОСТ И ОПРЕМЕНОСТ	Санација на цврст отпад	2.0	1.0
	Санација на отпадни води	1.5	0.5
	Хигиена	2.0	1.0
	Опрема од комунален сектор	2.0	1.0
	Оценка на степенот на одржливост на еколошка заштита и унапредување	3.5	0.5
	Најдобра оценка	3.5	0.5
	Најдобро оценет	Оценка на степенот на одржливост на еколошка заштита и унапредување	

5.4 Посетеност

Оценката на посетеноста во руралните средини ги опфаќа обемот, просторната дистрибуција, сезоналноста, оценката на однесувањето на туристите, и оценката на задоволството на туристите од добиените услуги. Тие се однесуваат како на домашните така и на странските туристи

Табела 24: Оценка на посетеноста и престојот

		Средна вредност	Дисперзија
ОБЕМ	Домашни туристи	2.5	0.5
	Странски туристи	3.0	1.0
	Најдобра оценка	3.0	1.0
	Најдобро оценет	Странски туристи	
ПРОСТОРНА ДИСТРИБУЦИЈА	Домашни туристи	2.5	0.5
	Странски туристи	3.0	1.0
	Најдобра оценка	3.0	1.0
	Најдобро оценет	Странски туристи	
СЕЗОНАЛНОСТ	Домашни туристи	2.0	0.0
	Странски туристи	2.5	0.5
	Најдобра оценка	2.5	0.5
	Најдобро оценет	Странски туристи	
ОЦЕНКА НА ОДНЕСУВАЊЕТО НА ТУРИСТИТЕ	Домашни туристи	2.0	0.0
	Странски туристи	3.0	1.0
	Најдобра оценка	3.0	1.0
	Најдобро оценет	Странски туристи	
ОЦЕНКА НА ЗАДОВОЛСТВОТО НА ТУРИСТИТЕ ОД ДОБИЕНИТЕ УСЛУГИ	Домашни туристи	2.5	0.5
	Странски туристи	2.5	0.5
	Најдобра оценка	2.5	0.5
	Најдобро оценет	Странски туристи, Домашни туристи	

5.5 Потрошувачка

Потрошувачка ја илустрира ефикасноста на туристичката понуда во поглед на обезбедување на услуги за сложената туристичка побарувачка. Во основа тоа се економските ефекти кои можат да се оценат како значаен производ на вкупните постигнувања во односите помеѓу овие две сфери. Потрошувачката има карактер на индикатор кој ги отсликува развојните можности на руралниот туризам. Таа е дадена преку пансионската и вонпансионската категорија при што се однесува на домашните и странските туристи.

Табела 25: Оценка на потрошувачката

			Средна вредност	Дисперзија
ПАНСИОНСКА		Домашни туристи	2.0	1.0
		Странски туристи	2.5	1.5
		Најдобра оценка	2.5	1.5
		Најдобро оценет	Странски туристи	
ВОНПАНСИОНСКА	Угостителска	Домашни туристи	2.5	0.5
		Странски туристи	3.0	1.0
		Најдобра оценка	3.0	1.0
		Најдобро оценет	Странски туристи	
	Сувенири	Домашни туристи	1.5	0.5
		Странски туристи	3.0	0.0
		Најдобра оценка	3.0	0.0
		Најдобро оценет	Странски туристи	
	Производи на селски домаќинства	Домашни туристи	2.0	0.0
		Странски туристи	2.0	1.0
		Најдобра оценка	2.0	1.0
		Најдобро оценет	Странски туристи	
	Ракотворби	Домашни туристи	1.5	0.5
		Странски туристи	2.0	1.0
		Најдобра оценка	2.0	1.0
		Најдобро оценет	Странски туристи	
	Забава и приредби	Домашни туристи	2.0	1.0
		Странски туристи	1.5	0.5
		Најдобра оценка	2.0	1.0
		Најдобро оценет	Домашни туристи	

Јавање	Домашни туристи	2.0	0.0
	Странски туристи	2.0	0.0
	Најдобра оценка	2.0	0.0
	Најдобро оценет	Странски туристи, Домашни туристи	
Услуги за лов и риболов	Домашни туристи	3.0	0.0
	Странски туристи	2.0	1.0
	Најдобра оценка	3.0	0.0
	Најдобро оценет	Домашни туристи	
Пловење	Домашни туристи	2.5	0.5
	Странски туристи	3.0	1.0
	Најдобра оценка	3.0	1.0
	Најдобро оценет	Странски туристи	

Табела 26: Оценка на пазарот

	НИВО НА НАСТАП НА ПАЗАРОТ			КВАЛИТЕТ НА ПОНУДАТА			ЦЕНИ НА ТУРИСТИЧКИ УСЛУГИ		
	Домашен пазар	Меѓународен пазар	Најдобра оценка	Домашен пазар	Меѓународен пазар	Најдобра оценка	Домашен пазар	Меѓународен пазар	Најдобра оценка
Средна вредност	2.0	1.5	2.0	2.0	1.5	2.0	2.0	3.0	3.0
Дисперзија	0.0	0.5	0.0	0.0	0.5	0.0	0.0	1.0	1.0
Најдобро оценет	Домашен пазар			Домашен пазар			Меѓународен пазар		

5.7 Оценка на конкурентноста

Конкурентноста опфаќа оценка на просторните целини во окружувањето преку туристичките производи, сместувачките капацитети, цените на туристичките услуги и туристичката инфраструктура. Со оглед на тоа дека непосредни окружувања во оваа смисла СПРима со Полошкиот, Југозападниот, Вардарскиот и Североисточниот плански регион, оценувањето се однесува токму на овие региони. Исто така, оцената е и Косово како конкурентна држава преку параметрите користени за соседните региони.

Табела 27: Оценка на конкурентноста

Оценканаконкурентните плански региони

	Туристички производи во функција на руралниот туризам					Сместувачки капацитети во функција на рурален туризам					Цени на туристички услуги					Туристичка инфраструктура				
	Полошки	Југозападен	Вардарски	Североисточен	Најдобра оценка	Полошки	Југозападен	Вардарски	Североисточен	Најдобра оценка	Полошки	Југозападен	Вардарски	Североисточен	Најдобра оценка	Полошки	Југозападен	Вардарски	Североисточен	Најдобра оценка
Средна вредност	2.0	3.0	2.5	1.5	3.0	2.0	3.0	1.5	1.5	3.0	3.5	2.5	3.0	3.0	3.5	2.5	3.0	2.5	2.0	3.0
Дисперзија	0.0	1.0	0.5	0.5	1.0	0.0	2.0	0.5	0.5	2.0	0.5	1.5	1.0	1.0	0.5	0.5	2.0	0.5	0.0	2.0
Најдобро оценет	Југозападен					Југозападен					Полошки					Југозападен				

Оценка на конкурентните држави

	Туристички производи во функција на руралниот туризам	Сместувачки капацитети во функција на рурален туризам	Цени на туристички услуги	Туристичка инфраструктура	Најдобра оценка
Име на државата	Косово	Косово	Косово	Косово	
Средна вредност	2.0	2.0	3.0	2.0	3.0
Дисперзија	0.0	0.0	1.0	0.0	1.0
Најдобро оценет	Цени на туристички услуги				

5.8 Оценка на пазарните трендови

Пазарните трендови имаат современа конотација бидејќи врз основа на нивното оценување може да се искористат вредностите кои се присутни надвор од планскиот регион и да упатат на можни активности во оваа смисла. Пазарните трендови се оценувани во поглед на следниве параметри: расположливи сместувачки капацитети во домаќинствата во рурално - туристички активности, дисперзија на туристички производи во рурален туризам, степен на заштита на животната средина во руралните средини, организирање обуки за туристички водичи, кустоси и придружници, како и оценка на активностите за заштита на потрошувачите.

Табела 28: Оценка на пазарните трендови

	РАСПОЛОЖЛИВИ СМЕСТУВАЧКИ КАПАЦИТЕТИ ВО ДОМАЌИНСТВОТА ВО РУРАЛНО - ТУРИСТИЧКИ АКТИВНОСТИ	ДИСПЕРЗИЈА НА ТУРИСТИЧКИ ПРОИЗВОДИ ВО РУРАЛЕН ТУРИЗАМ	СТЕПЕН НА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА ВО РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ	ОРГАНИЗИРАЊЕ ОБУКИ ЗА ТУРИСТИЧКИ ВОДИЧИ, КУСТОСИ И ПРИДРУЖНИЦИ	ОЦЕНКА НА АКТИВНОСТИТЕ ЗА ЗАШТИТА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ	Најдобра оценка
Средна вредност	3.0	3.0	3.5	3.0	2.0	3.5
Дисперзија	0.0	0.0	1.5	1.0	0.0	1.5
Најдобро оценет	Степен на заштита на животна средина во руралните средини					

6. ЗОНИРАЊЕ НА МОЖНОСТИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО СПР

Врз основа на кабинетските истражувања, теренското истражување и оценките добиени во рамките на прашалникот за квалитативна оценка како и врз основа на ставовите и мислењата на познавателите на приликите добиени во консултативните работилници се определуваат зоните на можностите за развој на руралниот туризам во СПР. Тие опфаќаат полови на развојот, окружување и врски со потенцијалите.

Зонирањето претставува операција која определува најдобри можности за утврдување на гравитациони подрачја во рамките на туристичкиот простор. Тоа значи дека преовладечките рурални показатели можат да се искористат за да се определат локалитетите како просторни категории кои се полови на развојот. Зонирањето не претставува само категорија која соодветствува на административните регионални цели туку може да има и поширок опфат. Самите локалитети за развој на руралниот туризам се диференцирани со користење на добиените резултати од кабинетското и теренското истражување. При овие вкрстувања од особена важност беше мислењето и ставовите на засегнатите страни и познаватели на прилики. Така се утврдени зоните, половите на развој како вкупен развоен потенцијал на населените места и рурални населби, атракторите, факторите односно потенцијалите, поддршката, можностите за развој како основна и комплементарна категорија и вкупната оценка на дефинираните зони како просторни целини. Во врска со кабинетскиот пристап во утврдувањето на зоните основа претставуваше Просторниот план на Република Македонија кој е базичен документ од кој можат да се црпат идните преземања во креирањето на оперативните активности. Нивната поврзаност со интересите за подобрување на животот на населението во руралните средини има парадигматичен карактер.

Во следната табела се прикажани утврдените зони и локалитети како полови, атрактори, фактори или потенцијали, поддршката, можностите за развој и оценката на зоните.

7. МАПИРАЊЕ И ПРИОРИТЕТИЗАЦИЈА

Мапирањето е извршено врз основа на кумулативните резултати кои беа сублимат на согледувањата на севкупното истражување. Во картографска основа на илустративен начин се внесени зони за развој на руралниот туризам. Како картографска основа е користена мапата. Приоритетизацијата е извршена според најдобрата оценка на зоната. Како зони за развој на руралниот туризам во СПР се определени:

- Скопска Црна Гора со половите: Блаце, Бродец, Кучевишта, Мирковци, Бразда, Чучер, Љубанци и Кучково.
- Катлановска Бања – Таор со половите: Зелениково, Таор, Катланово, Блаце, Орешани и Морани.
- Сарај со половите: Сарај, Радуша, Рашче и Копаница
- Матка – Водно со половите: Шишево, Сопиште, Г. Нерези, Св. Петка и Говрлево
- Торбешија со половите: Шишево, Сопиште, Г. Нерези, Св. Петка, Говрлево, Матка

Определувањето на зоните за развој е извршено во согласност со утврдените вредности од страна на експертите и познавателите на приликите како консензуален пристап. Обележувањето на зоните е шрафирано, а локалитетите во рамките на зоните како полови на развој се обележани со ѕвездичка. Обоеноста на просторните целини е извршено за да се издиференцираат различните зони кои може да се протегаат во повеќе од една општина на регионот. Утврдувањето на половите на развој ќе овозможи преземање на идни зафати во развојот на руралниот туризам.

<i>Зона</i>	<i>Полови на развој</i>	<i>Атрактори</i>	<i>Потенцијали</i>	<i>Поддршка</i>	<i>Можности за развој</i>	<i>Вкупна оценка на зоната</i>
Скопска Црна Гора	<ul style="list-style-type: none"> - Блаце - Бродец - Кучевишта - Мирковци - Бразда - Чучер - Љубанци - Кучково 	- Планина Скопска Црна Гора	<ul style="list-style-type: none"> - Качаничка Клисура - Извор кај с. Кучково - Река Лепенец - Водопад во с. Кучково - Парк Шума Скопска Црна Гора - Етно куќа во Бродец - Риболовни активности на р. Лепенец - Куќата на Дурковци во с. Чучер - Куќи во Љубанци и Горњани - комплекс рурална архитектура во Чучер и Љубанци - Манастир Св. Никита, С. Бањани - „Ден на крстот“ – с. Кучково - Марш до врвот Љуботен - традиционална машка носија од Скопска Црна Гора - Специфична женска свечена носија и работна носија - Народни ора од Скопска Црна Гора - Расади за кромид - ловишта 	<ul style="list-style-type: none"> - магистрала Е-65 со крак 301 -Програми за развој на Обединетите нации (УНДП) - „Регионална иновациска стратегија“ - Програма за развој на селата 2017, Влада на РМ отворен базен – Чучер Сандево - спортски аеродром - Чучер Сандево - сместувачки капацитети во рурални средини – Чучер Сандево 	<ul style="list-style-type: none"> - едукативни активности поврзани со геолошките вредности и биодиверзитетот - планинарење - искачување на карпи - логорување - прошетки и престој во природа - планински велосипедизам - пешачење - набљудување на биодиверзитет и реткости - ловни и риболовни активности - посета на селски средини – едукативни активности - посета на културно – историското наследство како комплементарна категорија - посета на религиозни настани и манифестации - воздухопловни активности - еко-туристички активности - посета на религиозни објекти и локалитети - регионални гастрономски специјалитети и продукти 	Средна вредност 3.5 Дисперзија 0.5

<p>Катлановска Бања - Таор</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Зелениково - Таор - Катланово - Блаце - Орешани - Морани 	<ul style="list-style-type: none"> - Катлановска Бања - Река Вардар - Повеќенаменско подрачје Јасен - Катлановска Бања (споменик на природата), се простира тектонска пукнатина видлива во должина од околу 350 метри, со пулсации и фумаролни карактеристики 	<ul style="list-style-type: none"> - Река Пчиња - Таорска клисура - Острово, кај Трубарово, - Катлановско Блато (споменик на природата), орнитолошка станица - Риболовни активности на р. Вардар - Риболовни активности на р. Пчиња - Манифестација Бајрам - ловишта 	<ul style="list-style-type: none"> - магистрала Е-75 -Програми за развој на Обединетите нации (УНДП) - „Регионална иновациска стратегија“ - Изработка на Студија за ревалоризација на природните вредности на споменикот на природата Катлановски Предел - Програма за развој на селата 2017, Влада на РМ - Затворен базен Петровец (Катланово) - сместувачки капацитети во рурални средини - Катланово 	<ul style="list-style-type: none"> - здравствено – рекреативни активности на бања - едукативни активности поврзани со геолошките вредности и биодиверзитетот - планинарење - искачување на карпи - логорување - прошетки и престој во природа - планински велосипедизам - пешачење - капалишни активности - набљудување на биодиверзитет и реткости - ловни и риболовни активности - посета на селски средини – едукативни активности - посета на културно – историското наследство како комплементарна категорија - посета на религиозни настани и манифестации - еко-туристички активности - регионални гастрономски специјалитети и продукти 	<p>Средна вредност 4.13 Дисперзија 0.38</p>
------------------------------------	---	---	--	--	--	---

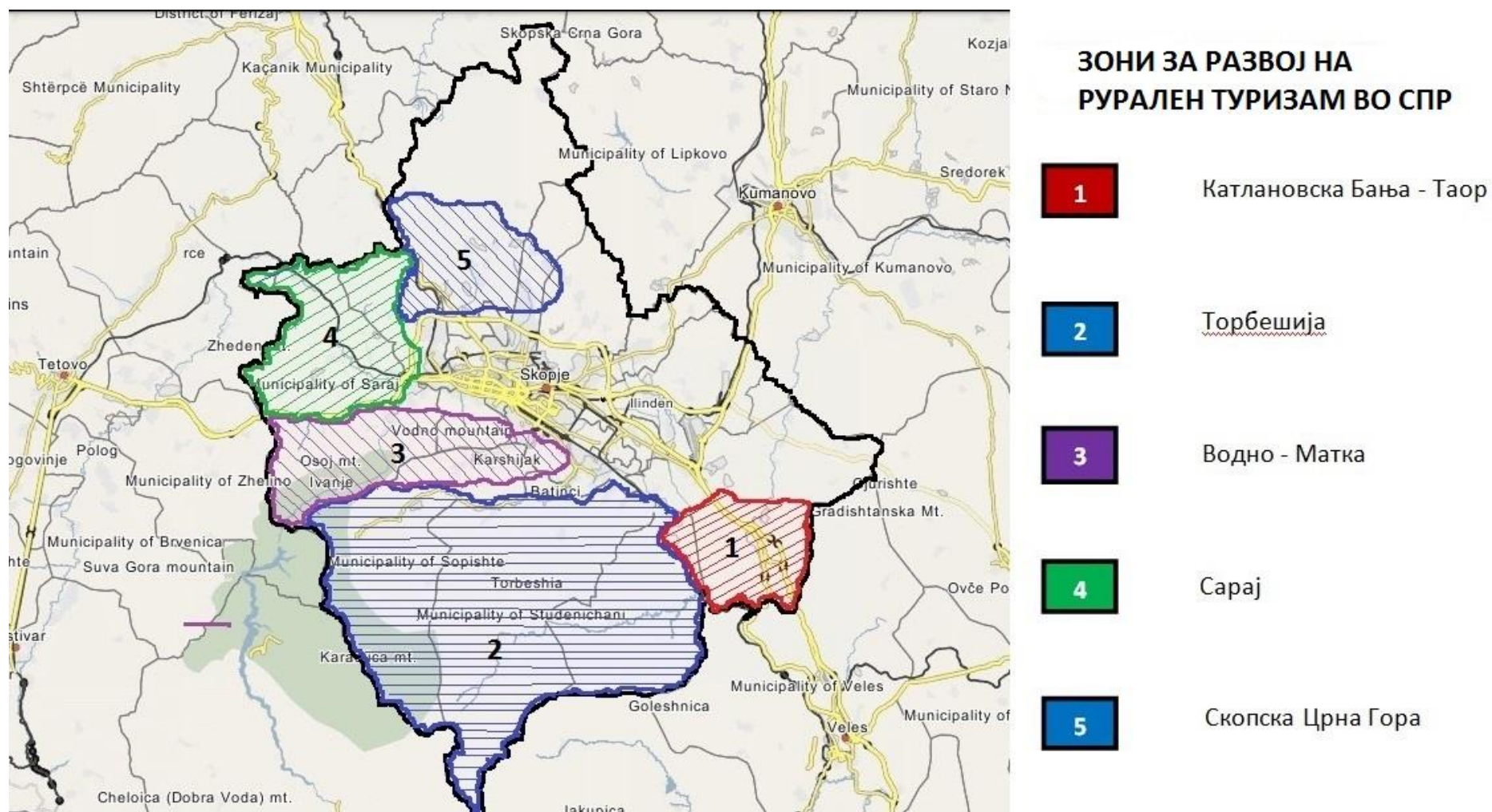
Сарај	<ul style="list-style-type: none"> - Сарај - Радушa - Рашче - Копаница 	- Река Вардар	<ul style="list-style-type: none"> - Дервенска клисура - Планина Жеден - Пештера Дона Дука - Извор Рашче - Риболовни активности на р. Вардар - Хусеин Шах Пашина Џамија - Манифестација Бајрам - Карактеристична облека на сите националности - ловишта 	<ul style="list-style-type: none"> - магистрала Е-65 со крак 403 - Програми за развој на Обединетите нации (УНДП) - „Регионална иновациска стратегија“ - Програма за развој на селата 2017, Влада на РМ - Ловечко друштво „Жеден“ - отворен базен, повеќенаменска спортска сала, повеќенаменски игралишта, тениско игралиште, природна карпа за алпинизам, повеќенаменски игралишта - Сарај 	<ul style="list-style-type: none"> - едукативни активности поврзани со геолошките вредности и биодиверзитетот - искачување на карпи - логорување - прошетки и престој во природа - пешачење - капалишни активности - набљудување на биодиверзитет и реткости - ловни и риболовни активности - посета на селски средини – едукативни активности - посета на културно – историското наследство како комплементарна категорија - посета на религиозни настани и манифестации - еко-туристички активности - регионални гастрономски специјалитети и продукти - посета на религиозни објекти и локалитети - спелеолошки активности - спортско – рекреативни активности 	Средна вредност 3.5 Дисперзија 0.5
-------	--	---------------	--	---	---	---------------------------------------

<p>Матка (Водно - Матка)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Шишево - Сопиште - Г. Нерези - Св. Петка - Говрлево - Матка 	<ul style="list-style-type: none"> - Планина Водно - Кањон Матка - Пештера Врело - Река Вардар - Река Треска - Езеро Матка - Заштитена зона Матка - Повеќенаменско подрачје Јасен - Парк Шума Водно - „Македонско Село“ - Св. Пантелејмон во С. Нерези - Манастир Св. Андреја во Матка - Локалитет за нуркање, патека за кајак на диви води, патека за едрење - Матка 	<ul style="list-style-type: none"> - Планина Осој - Шишевска Клисура - Крштална Пештера - Езеро Треска - Заштитена зона Матка - Риболовни активности на р. Вардар - Риболовни активности на р. Треска - Риболовни активности на езерото Матка - Локалитет Церје – с. Говрлево - Манифестација Бајрам - ловишта 	<ul style="list-style-type: none"> - магистрала Е-65 -Програми за развој на Обединетите нации (УНДП) - „Регионална иновациска стратегија“ - Програма за развој на селата 2017, Влада на РМ - два отворени базени во Сопиште - сместувачки капацитети во рурални средини 	<ul style="list-style-type: none"> - едукативни активности поврзани со геолошките вредности и биодиверзитетот - планинарење - искачување на карпи – организирање на натпревари - логорување - прошетки и престој во природа - планински велосипедизам - пешачење - спелеолошки активности - набљудување на биодиверзитет и реткости - ловни и риболовни активности - посета на селски средини – едукативни активности - посета на културно – историското наследство како комплементарна категорија - посета на културни и религиозни настани и манифестации - еко-туристички активности - посета на религиозни објекти и локалитети - регионални гастрономски специјалитети и продукти - рекреативни активности на вода (кајакарење, едрење) - нуркање - посета на спортски манифестации 	<p>Средна вредност 5.0 Дисперзија 0.0</p>
----------------------------------	--	--	---	---	--	---

Торбешија (Китка- Караџица)	<ul style="list-style-type: none"> - Д. Количани - Црвена Вода - Држилово - МарковаСушица - Патишка Река - Рамни Габер - Нова Брезница 	<ul style="list-style-type: none"> - Повеќенаменско подрачје Јасен - Марков Манастир 	<ul style="list-style-type: none"> - Драчевска Пештера - Извор Пепелјак - Маркова Река - Извор Јуручка Карпа - Кадина Река - Патишка Река - каскади на Маркова река - Големо и МалоСалаковско Езеро - Риболовни активности на езерата - Локалитет Ручица-Резерват од кривуљ - Манифестација Бајрам - ловишта 	<ul style="list-style-type: none"> - патен правец 104 -Програми за развој на Обединетите нации (УНДП) - „Регионална иновациска стратегија“ - Програма за развој на селата 2017, Влада на РМ 	<ul style="list-style-type: none"> - едукативни активности поврзани со геолошките вредности и биодиверзитетот - планинарење - искачување на карпи - логорување - прошетки и престој во природа - планински велосипедизам - пешачење - спелеолошки активности - набљудување на биодиверзитет и реткости - ловни и риболовни активности - посета на селски средини – едукативни активности - посета на културни и религиозни настани и манифестации - еко-туристички активности - посета на религиозни објекти и локалитети - регионални гастрономски специјалитети и продукти - капалишни активности 	<p>Средна вредност 3.63</p> <p>Дисперзија 0.63</p>
-----------------------------------	--	---	--	---	--	--

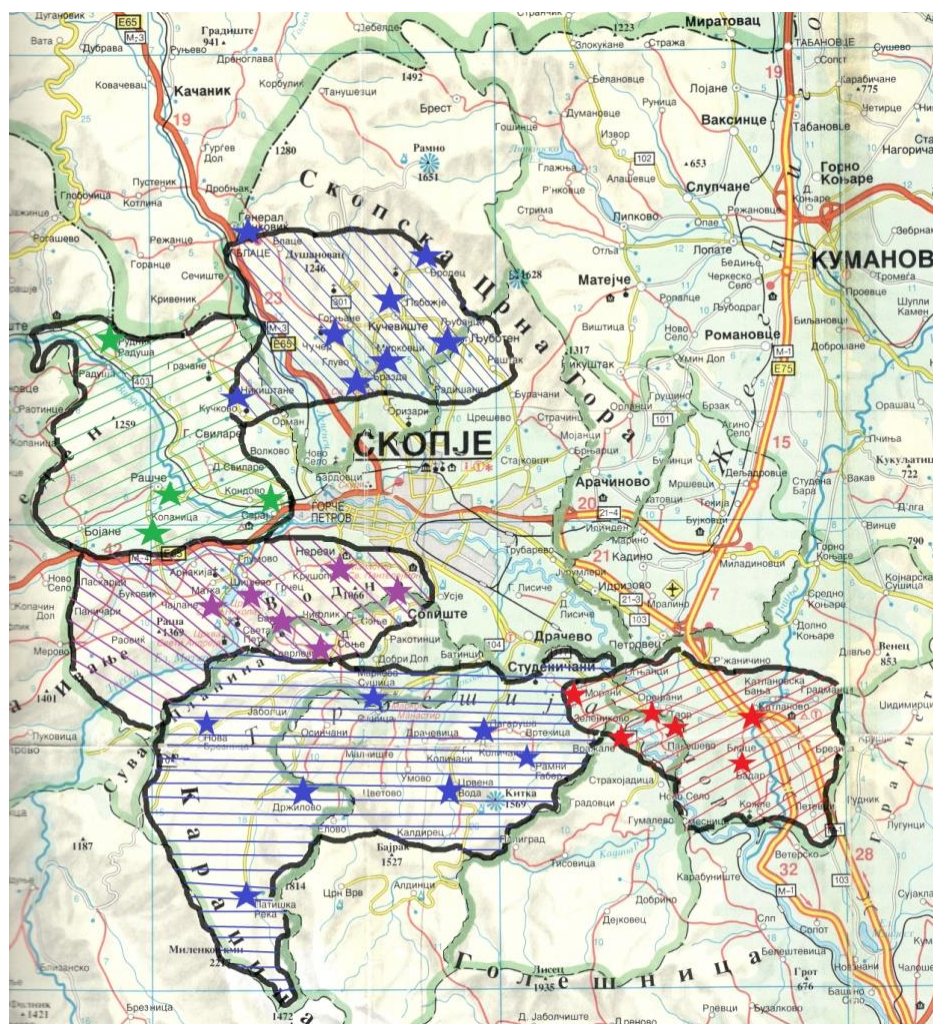
Табела 29: Зони на можности за развој на руралниот туризам

Слика бр. 1:Картографски приказ на зоните на развој во Скопски плански регион

Картографска подлога:Wikimaria

Слика бр. 2: Карта на зоните со полови на развој: **СКОПСКА ЦРНА ГОРА, САРАЈ, КАТЛАНОВСКА БАЊА – ТАОР, ВОДНО-МАТКА** и **ТОРБЕШИЈА**

Картографска подлога: Географска и туристичка карта на РМ
Издавач: GizMap   Размер: 1:260000

8. ЗАВРШНИ СОГЛЕДУВАЊА

Имајќи го предвид значењето на процесите за иновативни решенија за подобрен пристап до услуги на локално ниво во насока на подобрување на капацитетите се востанови дека развојот на руралниот туризам е од забележително значење во областа на активностите на локалното население за развој. Истражувачките активности покажаа дека создавање на Регистар на туристичките вредности би бил компатибилен со ваквите стремежи. Во оваа смисла локалните лидери и засегнатите групи ги идентификуваа ваквите можности. Прелиминарно во оваа смисла ангажирањето на експертскиот тим овозможи да се посочат можни решенија кои ќе бидат во насока на унапредување на факторите, афирмираните вредности и поддршката што може да се реализира.

За да можат да се обезбедат истражувачките стандарди во просторната евалуација на локалните средини во Скопскиот плански регион како резултат на вкрстени интерактивни резултати воспоставена е матрица на квалитативни и квантитативни вредности.

Матриците како моделарна категорија беа консензуално прифатени што претставува верификација на издржаниот однос во оваа сфера од страна на експертскиот тим и познавателите на прилики.

Со кабинетското истражување се дојде до целосно согледување на значењето што го има туристичката понуда, туристичката побарувачка, конкурентноста и пазарните трендови. Беше констатирана забележителна содржајност во оваа смисла во наведените сфери. Одржаните консултативни состаноци помогнаа да се сублимираат резултатите од истражувачкиот процес. Врз основа на тоа може да се констатира дека се исполнети претпоставките за содржајноста на вредностите кои постојат и нивната оценка.

Во реализацијата на целите на кабинетското истражување се дојде до сознание за општите карактеристики на регионот и општините и нивната структура како погоден простор за развој на руралниот туризам, се доби Водичот кој ги дефинира основите на развојот на руралниот туризам во регионот и општините и се добија релевантни вредности во врска со индикаторите и информации добиени со востановената матрица на истражување.

Преку востановените пристапи се дојде до Регистар кој претставува сублимирана евиденција на карактеристиките на животната средина, населението, економската активност, производството и услугите; пристапот, транспортот и патувањата; културата и културните активности; рекреацијата и спортот; сместување, ресторани и настани (односно саеми, конгреси и конференции).

Резултатите покажаа забележителна содржајност. Имено, регистрирањето на овие компоненти опфати пред се туристички потенцијали на руралниот туризам кои можат да се искористат како основа за идни развојни пристапи. Во поглед на туристичко-географската положба добиените резултати покажуваат висок степен на можности за развој на руралниот туризам бидејќи станува збор за средина во која се вкрстуваат забележителни комуникации и predisпозиции за поврзување на руралните средини, меѓусебно и со окружувањето. Регистарот овозможува идентификација на најголем број на природните и културните туристички вредности како основа за развој на руралниот туризам. Тие се таксативно определени, мапирани и функционално објаснети.

Показателите за населението како важен фактор во сферата на руралниот туризам ни покажуваат висок степен на активно население, присуство на женска популација која е посебно изразена во руралниот дел од планскиот регион, релативно ниско ниво на учество во секторот на земјоделието и услугите сврзани за земјоделието како фактори за развој на руралниот туризам што бара унапредување низ призма на оваа сфера. Релативно добриот пристап, транспорт и можности за патување не се доволно искористени во функција на развој на руралниот туризам како што пак, ресурсите од типот на земјени и непросечени патишта недоволно се користат во функција на развој на рурално-туристичките активности. Во овој контекст и можностите на спорт и рекреација како анимациски компоненти за развојот на руралниот туризам.

Угостителството прикажува највисоко ниво во општиот сектор, додека во руралната сфера е отсликано како потенцијал кој може да се унапредува во согласност со активирање на ресурсите во руралните средини. Во поглед на анимациските активности и подобрувањето на туристичката понуда забележително место заземаат настаните како дел од понудата на Скопскиот плански регион.

Истражувањето ни даде релевантни показатели кои се табеларно прикажани во поглед на посетеноста и престојот како индикатори на досегашниот развој и можните предвидувања во областа на руралниот туризам. Добиените вредности содржани во истражувачкиот процес даваат показатели за нивото на потрошувачка кое може да се унапредува, ја определува Србија како топ-емитивна средина во последните 10 години и како еден од најрелевантните пазари, востановува добра во сферата на конкурентните односи, како туристички производи ги препознава оние кои се однесуваат во самиот регион и кои можат да се комбинираат со окружувањето. Туристички производи можат да се креираат заедно со Косово во областа на селскиот туризам. Пласманот на туристички производи како перспектива е утврден преку интернетот, туристичките агенции и присуство на саемите.

Како општ заклучок кој ги оправдува компонентите во Регистарот треба да се наведе усогласеноста на кабинетските со теренските истражувања и квалитативните и квантитативните показатели во тој поглед. Врз основа на оваа усогласеност утврдена со вкрстените истражувачки активности, односно врз основа на сознанијата до кои дојде консултантскиот тим во кабинетските истражувања и резултатите добиени кои беа содржани во прашалникот и искажани на консултативните состаноци, се определени најпрво локалитетите како полови за развој, а низ користењето на просторно-планските сознанија се дефинирани и зоните за развој на руралниот туризам. Приоритетите во развојот се добиени со ваквите вкрстени истражувачки методолошки пристапи, така што приоритетно се добиени следниве развојни зони во СПР: Скопска Црна Гора, Катлановска Бања – Таор, Сарај, Матка – Водно и Торбешија. Регистарот структуриран на овој начин има сеопфатен и динамичен карактер така што може да се надополнува и да се унапредува во насока на внесување на содржини кои ќе ја подобрат структурата на текстот.

АНЕКС 1 - Листа на документи важни за развојот на руралниот туризам

- Законот за туристичка дејност на Р.М.;
- Законот за угостителска дејност на Р.М.;
- Просторен план на РМ 2004-2020;
- Национална стратегија за рурален туризам на Р.М. 2012-2017;
- Национална стратегија за одржлив развој во Р. Македонија;
- Стратегија за рурален развој на Р.М., 2009-2019;
- Потстратегија за традиции и настани на Р.М.;
- Потстратегија за спортски туризам на Р.М.;
- Leader II (Links between actions for the development of the rural economy);
- Guidelines for Stakeholder Identification and Analysis: A Manual for Caribbean Natural Resource Managers and Planners, Developing Naturally: An Exploratory Process for Nature-Based Community Tourism (Clemson University Clemson, South Carolina);
- Мастер план одрживог развоја руралног туризма у србији, 2012-2017 Заједнички програм УН „Одрживи туризам у функцији руралног развоја“ финансиран од стране шпанског Фонда за достигање миленијумских циљева развоја;
- European Tourism Indicator System TOOLKIT For Sustainable Destinations , DG Enterprise and Industry (February 2013).;
- Регионална туристичка понуда на Скопски плански регион;
- Стратегија за развој на туризмот во Скопскиот плански регион;
- Програма за развој на Скопски плански регион 2015 – 2019;
- Регионална иновациска стратегија на Скопски плански регион.

АНЕКС 2 - Листа на табели

Табела 1: Регистар на компонентите на животната средина во СПР	15
Табела 2: Население, економска активност, производство и услуги	24
Табела 3: Пристап, транспорт, патувања	27
Табела 4: Култура, културни активности	29
Табела 5: Рекреација / Спорт	37
Табела 6: Сместување, ресторани	41
Табела 7: Посетеност на туристите	42
Табела 8: Престој на туристите	43
Табела 9: Туристичка потрошувачка	44
Табела 10: Туристички пазари	45
Табела 11: Евидентна листа на конкуренцијата на СПР	46
Табела 12: Пазарни трендови	50
Табела 13: Туристичко-географска положба	55
Табела 14: Природни потенцијали	56
Табела 15: Културни потенцијали	60
Табела 16: Човечки фактори	67
Табела 17: Фактори на капиталот	68
Табела 18: Природни атрактори	70
Табела 19: Културни атрактори	72
Табела 20: Комплекси за туристички активности	76
Табела 21: Угостителство	78
Табела 22: Транспорт	80
Табела 23: Пратечки услуги	81
Табела 24: Оценка на посетеноста и престојот	83
Табела 25: Оценка на потрошувачката	84
Табела 26: Оценка на пазарот	85
Табела 27: Оценка на конкурентноста	86
Табела 28: Оценка на пазарните трендови	87
Табела 29: Зони на можности за развој на руралниот туризам	94